

SÖZCÜKTE ANLAM

1. Gerçek (Temel) Anlam

Bir sözcüğün akla gelen ilk anlamına **gerçek(temel) anlam** denir. Aynı zamanda **sözlük anlamı** olarak da adlandırılır.

* Kıyafetlerini **boş** bir dolaba koydu.

(boş: İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan)

* Evin **perdelerini** geçen ay değiştirdik.

(perde: pencerelerin önüne takılıp ışığın girmesini engellemeye yarayan örtü)

2. Yan Anlam

Bir sözcüğün gerçek anlamından tam olarak kopmadan gerçek anlamıyla görev, şekil benzerliği ilişkisi kurularak kazandığı yeni anlama **yan anlam** denir

* Bu sabah kapımın **kolu** kırıldı.

* **Kör** bıçakla dalı kesmeye çalışıyor.

(kör: Keskinliği yeterli olmayan)

3. Mecaz Anlam

Sözcüğün gerçek anlamından tamamen uzaklaşarak kazandığı yeni anlama **mecaz anlam** denir.

* Geç kalınca tiyatro biletimiz **yandı**.

* **Boş** sözlerle beni oyalamayın.

(boş: Bir işe yaramayan)

4. Terim Anlam

Bir bilim dalına, sanat koluna, spora, mesleğe ait kavramların karşılığı olan sözcüklerin taşıdığı anlama **terim anlam** denir.

Örnekler:

Coğrafya: ekvator, izohips, boğaz...

Tiyatro: perde, senaryo, rol...

Müzik: nota, sol anahtarı...

Resim: Portre, tuval...

Futbol: gol, ofsayt, penaltı...

Geometri: açı, üçgen, yamuk...

Uyarı: Bir sözcüğün anlam özelliği cümleye göre değişebilir.

Duruma bir de bu **açıdan** bakmalısın (**Mecaz anlam**)

Eşkenar üçgenin tüm **açıları** eşittir. (**Terim anlam**)

SÖZCÜKLER ARASI ANLAM

EŞ SESLİ (SESTEŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışı ve okunuşu aynı olduğu hâlde anlamları farklı olan kelimelerdir. Eş sesli kelimeler arasında hiç bir anlam ilişkisi yoktur. Eş sesli kelimelerde tüm anlamlar mutlaka gerçek anlamlıdır. Mecaz ve yan anlamlılıkla eş seslilik olmaz.

NOT: Hem yazılışları aynı olan hem de aralarında anlam bağı bulunan sözcüklere "kökteş" (ortak köklü) sözcükler denir. Bu sözcükler bir anlamıyla isim, diğer anlamıyla fiil kökünde bulunurlar. Nalburda üç kilo **boya** aldık. (İsim)
Dün akşama kadar salonu **boyadım**. (Fiil)

NOT: Anlamları ve sözyapıyı birbirinden farklı olup yazılışları düzeltme işaretiyle (^) yazılan sözcükler eş sesli değildir.

"hala" ve "hâlâ", "kar" ve "kâr", "adet" ve "âdet"

EŞ ANLAMLI (ANLAMDAŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışları farklı, anlamları aynı olan sözcüklere eş anlamlı sözcük denir. Eş anlamlı sözcükler kalıplaşmış söz öbekleri dışında genellikle birbirlerinin yerine kullanılırlar.

SÖZCÜK	EŞ ANLAMLISI
Konuk	Misafir
Ulus	Millet
Cahil	bilgisiz
Cesur	yürekli
Cimri	pinti
Ek	ilave
Eser	yapıt
Nasihat	öğüt
Nesil	kuşak

ZIT (KARŞIT) ANLAMLI SÖZCÜKLER

Anlam bakımından birbiriyle çelişen sözcüklerdir.

Uzun ince bir yoldayım

Gidiyorum **gündüz gece**

Siyah-beyaz, uzun-kısa, aşağı-yukarı, ileri-geri, var-yok, gelmek-gitmek,

NOT: Türkçede her sözcüğün zıt anlamlısı yoktur. Sözcüklerin olumlu - olumsuz biçimleri zıt anlam taşımaz.

Sesli	sessiz	olumsuz anlam
Sevinmek	sevinmemek	Olumsuz anlam

YAKIN ANLAMLI SÖZCÜKLER

Anlamları aynı yani eş anlamlı görünen ancak aralarında az da olsa anlam farkı bulunan kelimelere yakın anlamlı sözcükler denilmektedir.

İstemek	dilemek	Usanmak	sıkılmak
Uğraşmak	didinmek	Mutluluk	sevinç
istemek	dilemek	usanmak	sıkılmak
donmak	üşümek	çekinmek	kaçınmak

Sözünü onaylamadığım için bana **darıldı**.

Toplantıya çağrılmazsa bize **gücenir**.

Neden **yalan** söylüyorsun.?

Bu davranışların **yanlış**.

SOMUT ANLAMLI SÖZCÜKLER

Beş duyu organımızdan biri veya birkaçı ile algılayabildiğimiz kavramları karşılayan sözcüklere **somut anlamlı sözcükler** denir.

"ağaç, insan, dağ, kalem, bulut, hava, ışık, ısı, sıcaklık, rüzgar, ses..." somut sözcüklerdir.

SOYUT ANLAMLI SÖZCÜKLER

Beş duyu organımızın hiçbirisi ile algılayamadığımız, varlıklarını akıl ve sezgi yoluyla bildiğimiz kavramları karşılayan sözcüklere **soyut anlamlı sözcükler** denir.

Rüya, zeka, endişe, korku, sevgi, öfke...

NOT: Bir sözcük gerçekte somut iken kullanıldığı cümleye göre soyut, soyut anlamlı bir cümle de somut anlam kazanabilir. Çünkü cümleler kullandıkları cümleye göre anlam kazanırlar.

Bu **yol** okulun önüne çıkar.

Başarının tek bir **yolu** vardır: Çalışmak

NOT: Soyut anlamlı bir sözcük bazen cümle içinde benzetme yoluyla somut anlamda kullanılabilir.

Buna **somutlaştırma** denir.

Öfke, patlayan bir **volkan**dır.

NOT: Somut anlamlı bir sözcük bazen cümle içinde soyut anlamda kullanılabilir Buna da **soyutlaşma** denir.

Eğerci sanatçımız, programımıza **renk** kattılar.

GENEL VE ÖZEL ANLAMLI SÖZCÜKLER

Ortak nitelikleri olan varlıkların tümünü veya bir bölümünü anlatan sözcüklere "**genel anlamlı sözcükler**"

Ortak nitelikleri olan varlıkların birini anlatan sözcüklere ise "**özel anlamlı sözcükler**" denir.

NOT: Bir sözcüğün genel ya da özel anlamlı olması, birlikte kullanıldığı sözcüğe göre değişir.

"varlık - canlı - hayvan - sürüngen - yılan - kobra"

GENEL ↔ ÖZEL

NİCEL VE NİTEL ANLAMLI SÖZCÜKLER

Varlıkların sayılabilen ölçülebilen özelliklerini anlatan sözcükler nicel anlamlı sözcüklendir. Sayılamayan özelliklerini anlatan sözcükler ise nitel anlamlıdır.

Evin **geniş** bir salonu vardı. (Salonun ölçülebilen özelliğini gösterir. Nicel anlam)

Eve gelince **bir tabak** yemek yedi. (Miktarı bellidir. Nicel anlam)

Uzun yolda araba kullanmak için sabırsızlanıyorum. (Mesafe bildirir. Nicel anlam)

Ekşi yoğurdu ayran yaparak değerlendirebilirsin. (Nitel anlam)

Annemin **lezzetli** yemekleri burnumda tütüyor. (Nitel anlam)

Güleç yüzüyle çevresine neşe saçıyor. (Nitel anlam)

YANSIMA SÖZCÜKLER

Doğada bulunan canlı veya cansız varlıkların çıkardığı seslerden esinlenerek ve o sesleri taklit ederek ortaya çıkan kelimelerdir. Bazen anlatımlarını güçlendirmek için yansıma sözcükler kullanma ihtiyacı duyar. Doğadaki bazı varlıkların çıkardıkları sesler, bazen o varlıklarla ilgili bazen de benzer oldukları başka durumları ifade ederken kullanılabilir.

* Dışarıdaki **gürültünün** nedenini biliyor musun?

* Maymun elindeki çekirdekleri **çıtır çıtır** yedi.

* Annemin **horultusundan** gece boyunca uyuyamadım.

Örnek: Güneş bugün **pırl pırl** parlıyor.

* Bugün yine **ışıl ışıl** bir güne merhaba diyoruz.

NOT: Yansıma sözcükler, sadece seslerin taklidi ile oluşur. Görme duyusuna ait bazı kelimeler, yansıma sözcükleri andırırsa da yansıma olarak kabul edilmez.

* Güneş bugün **pırl pırl** parlıyor.

* Bugün yine **ışıl ışıl** bir güne merhaba diyoruz.

NOT: Yansıma sözcükler cümle içerisinde isim, sıfat, zarf veya fiil gibi çeşitli görevlerde kullanılabilirler.

Çıtır pastalarından yemek için sabırsızlanıyorum. (sıfat)

* Bebekler içeride **mışıl mışıl** uyuyor. (zarf)

* Sürekli **hıçkırık** tutuyor. (isim)

* Zincirle bağlı olan köpek bize **havlıyor**. (fiil)

UYARI: Eğer yansıma sözcük, gerçek anlamdan uzaklaşarak mecaz anlamda kullanılırsa yansıma özelliğini yitirir.

* Toplantıda kıntıdan **patlayacaktım** neredeyse.

ANLAM OLAYLARI

AD AKTARMASI (MECAZ-I MÜRSEL)

Benzetme ilgisi kurmadan bir sözün, başka bir sözün yerine kullanılmasına **ad aktarması** denir.

- * Seni şirketten aradılar.
- * Ben ortaokulda Akif'i çok okudum.
- * Öğretmen içeri girince sınıf ayağa kalktı.

GÜZEL ADLANDIRMA

Bazı sözcüklerin doğrudan söylenmesi insanları rahatsız eder ya da insanlar bu sözcükleri kullanmaktan kaçınırlar. Böyle sözcükleri daha güzel sözcüklerle ifade etmeye güzel adlandırma denir.

Gömmek	toprağa vermek	Ölüm	rahmetli olmak
Özürlü	engelli	Sağır	işitme engelli
Cin	üç harfliler		

DOLAYLAMA

Tek kelimeyle belirtilecek bir kavramı birden çok kelimeyle anlatmaya **dolaylama** denir.

Aslan	ormanlar kralı	Balık	derya kuzusu
Sinema	beyaz perde	Pamuk	beyaz altın
Kaleci	file bekçisi	Kömür	kara elmas

TEŞBİH (BENZETME)

Anlatımı kuvvetlendirmek, sözün etkisini artırmak için aralarında değişik yönlerden ilgi bulunan iki şeyden zayıf olanın kuvvetli olana benzetilmesine benzetme denir. Çoğunlukla benzetme yapılırken birbirleri ile ilgi kurulan varlıklar arasındaki ilişki bilinmektedir.

Tam bir benzetmede dört temel unsur vardır:

- * **Benzeyen:** Zayıf unsur.
- * **Benzetilen:** Kuvvetli unsur.
- * **Benzetme yönü:** İki unsur arasındaki benzetme sebebi.
- * **Benzetme edatı:** Benzetmede kullanılan "gibi, kadar" edatlarıdır.

<u>Serkan</u>	<u>keçi</u>	<u>gibi</u>	<u>inatçı</u>	bir çocuktur
Benzeyen	Benzetilen	B. Edatı	B. Yönü	

KİŞİLEŞTİRME (TEŞHİS)

İnsan dışındaki varlıklara insana özgü özelliklerin verilmesine kişileştirme denir. Bu sanatta hayvanlara, bitkilere ve diğer varlıklara insana özgü özellikler verilerek ifade daha çekici hâle getirilir, duygular daha güzel anlatılır.

- * Yaşlı **yollar** bize derdini anlatıyordu.
- * **Erik ağaçları** baharın gelişini kutlamaktaydı.
- * Bu eski **masanın** bize anlatacak çok şeyi vardır.
- * Elif kadının **kağmsının tekerlekleri** vatan toprağına kurtuluş gününü fısıldıyordu.

KONUŞTURMA (İNTAK)

İnsan dışındaki varlıkları konuşturma, onların aŐzın-dan söz söyleme sanatına intak(konuşturma) denir.

İntak (konuşturma), genellikle teşhis (kişileştirme) sanatı ile birlikte kullanılır. Teşhis sanatı ile insan özelliği iÇinde gösterilen varlıklar konuŐturulduĐu zaman intak sanatı yapılmış olur.

* Kurnaz tilki sesini yumuŐatarak, ona

Dedi ki: "KardeŐciĐim artık dostuz;

Müjde getirdim sana in de pŐelim;

Barış oldu hayvanlar arasında."

* Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim, / Minicik gövdeme yüklü Kaf dağı.

DEYİM AKTARMASI

A. İNSANDAN DOĞAYA YAPILAN AKTARMA

İnsana ait özelliklerin doğadaki varlıklara verilmesiyle olur.

* Gecenin serinliğinde yola çıkan köylüler, rüzgarın iri kayaların arasında yayılan hisli sesini dinliyordu.

(Hisli olma insana özgüdür; bu durum rüzgara aktarılmıŐtır.

B. DOĞADAN İNSANA YAPILAN AKTARMA

Doğadaki varlıklar ve kavramlara karŐlayan özelliklerin, insan işin kullanılmasıdır.

* Babası Ahmet'in okula gitmediğini öğrenince esip gürledi.

C. DOĞADAN DOĞAYA AKTARMA

Doğadaki farklı niteliklerin yine doğadaki farklı farklı varlıklara aktarılmasıyla olur.

* Bir aslan miyav dedi

Minik fare kükredi

Fareden korktu kedi

Kedi pırr uŐuverdi

D. DUYULAR ARASI AKTARMA

Herhangi bir duyu organı ile ilgili bir kavramın başka bir duyu organına aktarılmasıyla yapılır.

* Onun aŐzından tatlı bir söz çıkamaz.

SÖZ ÖBEKLERİNDE ANLAM

İKİLEMELER

- * İki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu kalıplaşmış söz öbeklerine ikileme denir.
- * İkilemeler, kalıplaşmış ve bir araya gelip bir anlam kazanmış söz öbeğidir.
- * İkilemeler daima ayrı yazılır ve araya herhangi bir noktalama işareti gelmez.

A. Aynı sözcüğün iki kere kullanılmasıyla oluşabilir.

- * Çocuklar, içeride güzel güzel oynuyorlar.
- * Kadının yanına usul usul yaklaştı.
- * Sarhoş adam, masada dertli dertli konuşuyordu.

B. Eş anlamlı ya da yakın anlamlı sözcüklerin kullanılmasıyla oluşabilir.

- * Doğru dürüst bir iş bulunca evlenecekmış.
- * Lütfen sen de yalan yanlış konuşma.
- * Üzerinde eski püskü bir ceket vardı.
- * Çocuklar burada akıllı uslu oynadılar.

C. Zıt anlamlı sözcüklerin kullanılmasıyla oluşur.

- * Seninle iyi kötü günlerimiz oldu.
- * Hayatta inişli çıkışlı yollar mutlaka olur.
- * Onunla aşağı yukarı on yıldır tanışıyoruz.

D. Biri anlamlı, diğeri anlamsız olan sözcüklerle oluşabilir.

- * Tahtaya eğri büğrü bir şekil çizdi.
- * Dün gece olanları yarım yamalak anlattı.

E. İkisi de anlamsız sözcüklerle oluşabilir.

- * Yanıma eciş bücüş bir kız yaklaştı.
- * Çok fazla abur cubur yememelisiniz.

F. Yansımali sözcüklerin tekrarıyla oluşabilir.

- * Bu saat tıklar tıklar çalışıyor.
- * Hıçkırır hıçkırır ağlayarak sınıfa girdi.

DEYİMLER

Genellikle gerçek anlamından uzaklaşmış birden çok sözcükten oluşan, bir kavramı ya da durumu karşılayan kalıplaşmış sözcük gruplarına “deyim” denir.

Deyimlerin Özellikleri

1. Deyimler kalıplaşmış sözlerdir, kelimelerin yerleri değiştirilemez ve aynı anlama bile gelse yerine başka bir sözcük getirilemez. Farklı bir sözcük getirilir veya sözcüklerin yeri değiştirilirse, ifade etmeye çalışılan düşünce anlamlı ve cümle akışına uygun olsa bile kullanılan söz grubu deyim sayılmaz.

- * “Başını taştan taşa vurmak” deyimini “kafasını taştan taşa vurmak” biçiminde söylenemez.
- * “Tut kelin perçeminden” deyimini “kelin perçeminden tut” biçiminde kullanılamaz.

2. Deyimler en az iki sözcükten oluşan söz gruplarıdır. Bir sözcük tek başına deyim oluşturamaz.

- * Ağzını aramak
- * Bozuntuya vermemek
- * Fikir yürütmek
- * Ekmeğini taştan çıkarmak

3. Deyimler farklı farklı söz grupları biçiminde meydana gelmişlerdir. Deyimleri oluşum şekillerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılabiliriz.

İsim Tamlaması Biçiminde Olanlar

- * Ateş pahası, ekmek kapısı, balık istif i, eşek şakası, anasının gözü vb.

Sıfat Tamlaması Biçiminde Olanlar

- * Kara cahil, deli fişek, yarım ağız, püsküllü bela vb.

Kurallı Bileşik Sıfat Biçiminde Olanlar

- * Çenesi düşük, içten pazarlıklı, eli açık, maymun iştahlı, gözü kara vb.

Mastar Grubu Biçiminde Olanlar

- * Acemilik çekmek, ciğeri beş para etmemek, suratı bir karış asılmak, iki ayağını bir pabuca sokmak, etekleri zil çalmak, göz dikmek, aldırış etmemek vb.

Cümle Biçiminde Olanlar

- * Adet yerini bulsun. Dostlar alışverişte görsün. Delik büyük yama küçük. Fol yok yumurta yok. Ayıkla pirincin taşını vb.

(Eksilteli cümle, ikileme vb biçiminde olan deyimler de vardır.)

4. Ne kadar fazla sözcükten oluşursa oluşsun deyimler tek bir kavramı ya da durumu karşılar. Deyimleri atasözlerinden ayıran en önemli özellik de budur. Atasözlerinin arka planında öğüt verme, ders çıkarma gibi unsurlar varken deyimler yalnızca bir durumu bir kavramı belirten anlatım kalıplarıdır.

- * Çoban kulübesinde padişah rüyası görmek: **Hayalcilik**
- * Üstüne tuz biber eklemek: **Kusuru artıracak harekette bulunmak**
- * Suyu götürüp susuz getirmek: **Herhangi bir işte diğerini alt etmek**
- * Atı alan Üsküdar'ı geçti: **Fırsatı kaçırmak**
- * Havanda su dövmek: **Boşuna uğraşmak**
- * Deveye sormuşlar: Neden boynun eğri? "Nerem doğru ki" demiş: **İşin her tarafının bozuk olması durumu**

5. Deyimlerin büyük çoğunluğu mecaz anlamlıdır, yani deyim içindeki sözcüklerin karşıladıkları anlamlar ile deyim karşıladığı anlam farklıdır.

- * Küplere binmek: **Sinirlenmek** (Küpün üzerine oturmak anlamında değildir.)
- * Durdini dökmek: **Çekilen sıkıntıların bir bir anlatılması**
- * Ayağının tozuyla: **Gelir gelmez**
- * Burun kıvrırmak: **Beğenmemek**
- * Sinekten yağ çıkarmak: **Olamayacak yerden çıkar sağlamaya çalışmak**
- * Ağız açık ayran delisi: **Aptal aptal bakan avanak**

6. Sayıları az da olsa gerçek anlamlı deyimler de vardır. Deyim içindeki sözcüklerin karşıladıkları anlamlar ile deyim karşıladığı anlam aynıdır.

- * Çoğu gitti azı kaldı: **Yapılmakta olan işin en önemli, en zor bölümü bitti.**
- * İyi gün dostu olmak: **Sadece iyi günlerde görünmek.**
- * Kimi kimsesi olmamak: **Yakını, eşi, dostu bulunmamak.**
- * Yükte hafif pahada ağır

ATASÖZLERİ

Atasözü: Deneyimlere, gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş öğüt verici nitelikteki sözlerdir.

Atasözlerinin Özellikleri

1. Atasözleri, anonimdir yani söyleyeni belli olmayan sözlerdir.

* "Yolcu yolunda gerek." Bu sözü ilk kimin söylediği belli değildir. Artık halkın ortak malı olmuştur.

2. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Bu yüzden atasözünü oluşturan sözcüklerin yerine bu sözcüklerin eş anlamlıları ya da yakın anlamlıları getirilemez, sözcüklerin yerleri değiştirilemez.

* Paça ıslanmadan balık tutulmaz. (Doğru)

* Pantolon ıslanmadan balık avlanmaz. (Yanlış)

* Balık tutulmaz paça ıslanmadan. (Yanlış)

3. Atasözleri cümle şeklindedir ve mutlaka bir öğüt içerir.

* Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.

* Rüzgâr eken fırtına biçer

4. Atasözlerinden bazıları aym anlama gelir.

* Bir elin nesi var, iki elin sesi var.

* Yalnız taş duvar olmaz.

* Öfkeyle kalkan zararlar oturur.

* Keskin sirke küpüne zarar.

5. Atasözlerinden bazıları zıt anlamlıdır.

* Eğri oturup doğru konuşalım.

* Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

* Düşenin dostu olmaz.

* Dost kara günde belli olur.

6. Atasözleri, anlam özellikleri açısından üç bölümde ele alınır:

a. Gerçek Anamlı Atasözleri: Tüm sözcüklerin gerçek anlamında kullanıldığı sözlerdir, mecazlı bir

* İfadeye yer verilmez.

* Çok konuşan çok yanılır.

* İnsanın canı acıyan yerindedir

b. Mecaz Anamlı Atasözleri: Sözcüklerden en az birinin gerçek anlamı dışında kullanıldığı sözlerdir.

* Acı patlıcanı kıracağı çalmaz.

* Rüzgâr eken fırtına biçer (Rüzgâr ve fırtına mecaz anlam taşımaktadır.)

c. Hem Gerçek hem Mecaz Anamlı Atasözleri: İki anlama da gelebilecek şekilde kullanılan sözlerdir.

* Hamama giren terler.

* Mal canın yongasıdır.

* Ağaç yaş iken eğilir.

ÖZDEYİŞLER

Bir düşünceyi, bir duyguyu özlü bir şekilde anlatan, kim tarafından söylendiği belli olan sözlerdir.

* Fenalıkların ilki ve en büyüğü, haksızlıkların cezasız kalmasıdır. (EFLATUN)

* Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir. (M. Kemal ATATÜRK)

SÖZ SANATLARI

İfadeye zenginlik katmak, anlatımı güçlendirmek gibi amaçlarla kullanılan ifadelere “edebi sanat” ya da “ söz sanatları” denir.

BENZETME

Bir durumu, bir kavramı açıklarken bilinen ve ondan daha etkin benzerinden yararlanmaya benzetme denir.

Aralarında benzerlik olduğu düşünülen iki şeyden güçsüz olanının güçlü olana benzetilmesidir.

Benzetme edatı olarak “gibi” den başka “kadar, sanki, güya, nitekim, meğer ki, misal, andırmak...” sözcükler de kullanılabilir.

Benzetme Örnekleri:

İnci	gibi	beyaz	dişler
Kendisine	Benzetme	Benzetme	Benzeyen
Benzetilen	Edatı	Yönü	

- * Ali, tavşan gibi hızlı koşuyor. (Ali'nin koşması tavşanın hızlı koşmasına benzetilmiştir.)
- * Mehmet, Ahmet gibi konuşuyor. (Mehmet'in konuşması Ahmet'in konuşmasına benzetilmiştir.)
- * Yeşim'de Rabia gibi sessiz konuşuyor. (Yeşim'in konuşması Rabia'nın konuşmasına benzetilmiştir.)
- * Saçları altın gibi parlıyordu.
- * Türküler de kilimler gibi eskidikçe değer kazanır.

KINAYE

Bir sözü hem gerçek hem de **mecaz** anlamda kullanmaktır.

Uyarı:Kinayede daha çok mecaz anlam kastedilir.

- * Mum dibine ışık vermez.
- * Hamama giren terler.
- * Taşıma su ile değirmen dönmez.
- * Yuvarlanan taş yosun tutmaz.
- * Ateş düştüğü yeri yakar.
- * Yaptığı hatayı anlayınca yüzü kızardı.

TEŞHİS(KİŞİLEŞTİRME)

İnsan dışındaki canlı cansız varlıklara insan özelliği kazandırmaktır.

Her teşhiste aynı zamanda kapalı **istiare** vardır.

- * Güzel gitti diye pınar ağladı.
- * Menekşeler külahını kaldırır.
- * Bir sarmaşık uyanıyordu uykusunda
Geriniyordu bir eski duvarın sıvasında.
- * Toros dağlarının üstüne,
* Ay un elledi bütün gece.

MECAZ-I MÜRSEL (AD AKT ARMASI)

Benzetme amaç güdülmeden bir sözün ilgili olduğu başka bir söz yerine kullanılmasıdır.

- * İşe alınman için dün şirketle görüştüm.(İnsan)
- * Yarın sınıfı 9/H sınıfı yapacak.(Öğrenci)
- * Toplantıya Milliyet gazetesinin güçlü kalemleri de geldi.(Yazar)
- * Nihatın golüyle tüm stat ayağa kalktı.(Seyirci)
- * O evine çok bağlı bir insandır.(Ailesi)
- * Bu olay üzerine bütün köy ayaklandı.(Halk)

İNTAK (KONUŞTURMA)

İnsan dışındaki varlıkları konuşmaktır. Her intak sanatında teşhis sanatı vardır; ancak her teşhiste intak sanatı yoktur.

- * Maymun şunu anlatmak istemişti fikrinde:
Boşa gitmez kötüye bir ceza verilince.
- * Dal bir gün dedi ki tomurcuğuna:
İçimde kanayan yara gibisin.
- * Ben ki toz kanatlı bir keleşim,
Minicik gövdeme yüklü Kaf dağı.

TEZAT (KARŞITLIK)

Aralarında ilgiden dolayı, birbirine zıt kavramları bir arada kullanmaktır.

- * Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
- * Neden böyle düşman görünürsünüz,
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?
- * İçimde kar donar, buzlar tutuşur,
Yağan ateş midir, kar mıdır bilmem.

MÜBALAĞA (ABARTMA)

Sözün etkisini güçlendirmek için bir şeyi olduğundan daha çok ya da olduğundan daha az göstermektir.

- * Manda yuva yapmış söğüt dalına,
Yavrusunu sinek kapmış.
- * Alem sele gitti gözüm yaşından.
- * Bir ah çeksem dağı taşı eritir,
Gözüm yaşı değirmeni yürütür.
- * Bir gün gökyüzüne otursam,
Evlerin tavanlarını birer birer açsam.

CÜMLEDE ANLAM

CÜMLE: Bir duygu, düşünce ve eylemi anlatan, yargı bildiren söz veya söz grubuna **cümle** denir. Dolayısıyla cümle tek sözcükten oluşabileceği gibi bir sözcük grubundan da oluşabilir.

CÜMLEDE ANLAM VE ANLAM İLİŞKİLERİ

YAKIN ANLAMLI CÜMLELER

İlettiği yargılar, anlamca birbirinin özdeşi olmasa da yakın anlamlılık özelliği taşıyabilir. Yakın anlamlı cümleleri belirlemek, cümleleri doğru yorumlamaya ve cümleden iletilen mesajı kavramaya bağlıdır.

- * O ne söyleyecekse doğrudan söyler.
- * Bir şey söyleyecekse lafı dolandırmadan söyler.
- * Dalkavukluk, hiçbir zaman yüksek ruhlı kimselerde görülmez.
- * Dalkavukluk, aşağılık ruhlı kimselere özgüdür.

AMAÇ SONUÇ CÜMLELERİ

Eylemin hangi amaca bağlı olarak gerçekleştiğinin belirtildiği cümlelerdir. Bu tür cümlelerde de "için, diye, üzere" gibi edatlardan yararlanır. Amaç - sonuç cümleleri, eyleme sorulan "**hangi amaçla?**" sorusuna cevap verir.

- * **Bildiklerini anlatmak üzere** karakola başvurdu. * **Kilo vereyim diye** spor yapıyor.
- * Yazar, **eleştirmene şirin görünmek amacıyla** iki yüzlü davranıyor.
- * Ona sık sık öğüt verirdi; **iyi bir insan olsun diye**.

VARSAYIM CÜMLESİ

Gerçekleşmeyen bir durumu veya olayı gerçekleşmiş gibi kabul etmektir. Bu cümlelerde, "**farz edelim, diyelim ki, tut ki, kabul edelim, düşünelim**" gibi ifadeler kullanılır.

- * Tut ki bu işi yarına yetiştiremedik.
- * Diyelim ki önümüzdeki sene fabrikamı kurdun.
- * Yarın akşam konserin iptal edildiğini düşünelim

NEDEN (SEBEP) SONUÇ CÜMLELERİ

Bir eylemin hangi gerekçeyle veya hangi sebeple yapıldığını bildiren cümlelerdir. Bu cümlelerin yüklemine "**niçin?**", "**neden?**" soruları sorulduğunda bu sorular cevapsız kalmaz. Neden-sonuç cümleleri iki bölümden oluşur: Birinci bölüm neden (sebebe), ikinci bölüm ise sonuç bildirir.

Genellikle "için, -den, -diğinden, ile" gibi ekler ve edatlar kullanılır.

- * **Okulların açılmasıyla** masraflar arttı.
- * **Seni uyandırmayalım diye** radyoyu açmadık.
- * **Yağmur yağınca** maç iptal oldu.
- * **Malzeme yetersizliğinden** inşaat yarım kaldı.

KARŞILAŞTIRMA CÜMLELERİ

Birden fazla varlık, kavram ya da durumun karşılaştırıldığı cümlelerdir. Karşılaştırmada benzerlik, farklılık, üstünlük gibi değişik durumlar ifade edilir. Karşılaştırma ilgisi "**gibi, kadar, en, daha, çok, göre, fazla**" gibi sözcüklerle kurulur.

- * Kışın Sivas, İstanbul'dan **daha** soğuktur.
- * Televizyon da sinema **kadar** etkilidir.

- * Köyün **en** güzel çileği bahçemizde yetişir.
- * Yeni şiirler eski şiirlere **göre** daha anlaşılır bir dille yazılıyor.

OLASILIK (İHTİMAL) CÜMLELERİ

kesinliği olmaksızın bir olay ya da durumun ortaya çıkmasının beklenilmesidir. Bu tür yargılar kesinlik anlamı taşımaz

- * Yarın işe biraz geç gelebilirim.
- * Şimdi bizim oralara da bahar gelmiştir.
- * Sınav zamanı yaklaştı, herhalde düzenli bir çalışma yapıyordur.
- * Durumu çok iyi, bu çocuğa küçük bir yardımda bulunur samyorum.

KOŞUL (ŞART) CÜMLESİ

Bir olayın veya durumun gerçekleşmesinin, başka bir olayın veya duruma bağlı olduğunu belirten cümlelerdir. Bu tür cümlelerde birinci bölüm (yan yargı) koşul, ikinci bölüm ise o koşula bağlı olarak ortaya çıkan sonuçtur (temel yargı). Türkçede koşul anlamı asıl olarak **“-se” şart ekiyle sağlanır. “ise”, “-ince”, “-dikçe”, “mi”, “ama”, “üzere”, “yeter ki” ile de koşul anlamı sağlanabilir.**

- * Temiz bir dünya istiyorsan **yerlere çöp atma.**
- * Müzik dinleyebilirsin ama **sesini fazla açmayacaksın.**
- * **Bizim buralara yağmur yağdııkça** her yer toprak kokardı.
- * **Akşama geri vermek üzere** bu kitabı alabilirsin.

TANIM CÜMLESİ

Varlıkların ne olduklarını tam olarak belirtmek için kurulur. Tanım cümleleri **“Bu nedir?”, “Bu kimdir?”** sorularına cevap verir.

- * Lirik şiir, duyguların çok etkili ve coşkulu bir biçimde dile getirildiği şiir türüdür.
- * Ünlü kişilerin kendi yaşamlarını anlattıkları yazılara otobiyografi denir.

OLUMLU CÜMLE

Yüklemde anlatılan iş, oluş, durum ya da olayın gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümlelerdir. Olumlu cümleler ikiye ayrılır.

1. Biçimce ve Anlamca Olumlu Cümle: Yüklemde “değil, yok, -sız, -ma” gibi olumsuzluk bildiren sözcük veya eklerden hiçbiri bulunmayan ve anlamca da olumlu olan cümlelerdir.

- * Öğrenciler sınıfta öğretmenlerini bekliyordu.
- * Evin önünde bir otomobil bir de kamyonet vardı.

b. Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu cümle: Yüklemde “değil, yok, -sız, -ma” olumsuzluk bildiren sözcük veya eklerden birini bulunduran ancak anlamca olumlu olan cümlelerdir.

- * Beni sürekli eleştiren birini nasıl tanımam.(Tanırım)
- * Bu kadar kolay soruları çözemeyecek değilim. (Çözerim)

OLUMSUZ CÜMLE

İş, oluş, durum veya hareketin olmadığını, olamayacağını anlatan cümlelerdir. Olumsuz cümleler ikiye ayrılır.

a. Biçimce ve Anlamca Olumsuz Cümleler: Yüklemde “değil, yok, -sız, -ma olumsuzluk sözcüklerinden ya da eklerinden biri bulunan cümlelerdir.

- * Kimse konuşmacıyı **dinlemiyordu.**
- * Bu saatte orda kimse **yoktur.**
- * Evleri çokta büyük **değilmiş.**

b. Biçimce Olumlu Anlamca Olumsuz Cümle: Yüklemde "değil, yok, -sız, -ma olumsuzluk sözcüklerinden ya da eklerinden biri bulunmayan ancak anlamca olumsuzluk bildiren cümlelerdir.

- * İnsan sevdiklerine böyle davranır mı? (davranmaz)
- * Ne beni ne kardeşimi arıyor. (aramıyor)

ELEŞTİRİ CÜMLESİ

Bir yapıtın, bir insanın veya bir durumun doğru ya da yanlış yönlerini belirten cümlelerdir. Eleştiri, olumlu eleştiri ve olumsuz eleştiri olmak üzere ikiye ayrılır.

- *Konuları açık ve anlaşılır bir dille ele almış.
- * Hakem, son maçı çok iyi yönetti.

Yukarıdaki cümlelerde hoşça giden yönler belirtildiğinden **olumlu eleştiri** yapılmıştır.

- * Bu firmanın ürünleri eskisi kadar kaliteli değil.
- * Kimi öyküleri, öykü olmaktan çok küşe yazısıdır.

Yukarıdaki cümlelerde de hoşça gitmeyen, eksik görülen yönler belirtildiğinden **olumsuz eleştiri** yapılmıştır.

ÖZ ELEŞTİRİ CÜMLESİ

Bir kişinin kendi davranışları veya eserleri üzerinde yürüttüğü yargıları içeren cümlelerdir.

- * Zamanı iyi kullanmadığım için sınavda başarısız oldum.
- * On dört yaşına geldim ama hâlâ güzel yazmayı öğrenemedim.
- * Düşünmeden konuşarak arkadaşımın kalbini kırdım.

DEĞERLENDİRME (ÇIKARIM) CÜMLELERİ

Bir olay, durum veya nesne hakkında bir sonuca varmaya değerlendirme denir. Değerlendirmeye **çıkarımda bulunma** da denir.

- * Eserdeki mekanlar dikkat çekici.
- * Şiirlerinde aşk konusu ön planda.

ÖN YARGI CÜMLESİ

Bir kişi veya bir durumla ilgili belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargıları belirten cümlelerdir.

- * Bu işi kesinlikle başaramayacak. (Olumsuz ön yargı)
- * Bu kitap bu yılın en çok okunan kitabı olacak. (Olumlu ön yargı)
- * Ben zaten onun suçlu olduğunu baştan biliyordum.

CÜMLEDE ANLATIM YOLLARI

NESNEL (OBJEKTİF) ANLATIM

Söyleyenin duygu veya düşüncesini içermeyen; doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye göre değişiklik göstermeyen, herkesçe kabul görmüş, kanıtlanabilir yargıları içeren cümlelerdir.

- * Ozon tabakasındaki delik her yıl büyüyor.
- * Kırmızı, ana renklerden bir tanesidir.
- * Eser, dört bölüm halinde sinemaya uyarlanmış.
- * İstanbul 1453'te fethedildi.
- * Yazar, bu romanında aile bireyleri arasındaki sorunları anlatıyor.

DOĞRUDAN ANLATIM

Başkasına ait bir sözün hiç değiştirilmeden aktarılmasına **doğrudan anlatım** denir. Olduğu gibi aktarılan söz genellikle tırnak işareti içerisinde yazılır. Tırnak işaretinin dışında virgül kullanılarak da aktarılabilir.

* Atalarımız, kalem kılıçtan keskindir, der.

* Atatürk: "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." diyerek bir gerçeği dile getirmiştir. (Atatürk'e ait söz değiştirilmeden aktarılmış)

ÖZNEL (SUBJEKTİF) ANLATIM

Söyleyenin kendi düşüncesini, duygusunu veya beğenisini içeren; doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye göre değişen cümlelerdir.

* Roman en güzel yazı türüdür.

* İstanbul Boğazı'nın seyrine kimse dayamaz.

* Duygusal şarkılar herkesi etkiler.

* Mavi elbise insanlara yakışıyor.

* Evde mutlu olan başarılı olur.

DOLAYLI ANLATIM

Başkalarına ait bir sözün , anlatıcının kendi ifadesine dönüştürerek kendi sözcükleriyle anlatmasıdır. Sözlerini olduğu gibi değil de kendi yorumumuzla aktardığımız cümlelere **dolaylı anlatımlı cümleler** denir.

* Öğretmenimiz derslerimize zamanında çalışmamız gerektiğini söyledi.

* Otobüsün yarım saat sonra hareket edeceğini belirttiler.

Atatürk hayatta en gerçek yol göstericinin ilim olduğunu söylemiştir. (Yazar kendi anlatımıyla Atatürk'e ait sözü değiştirerek aktarmış)

CÜMLEDE ANLAM FARKLILIKLARI

ÖNERİ (TEKLİF) CÜMLESİ

Bir sorunu çözmek veya daha iyiye ulaşmak için görüş ve düşüncelerin öne sürüldüğü cümlelerdir.

* Daldaki elmayı almak için merdiven kullanmalısın.

* Bu işe sabırlı yaklaşmanız daha doğru olacak.

* Konuyu iyice anlamak istiyorsan, önce tekrar et, sonra da bol bol soru çöz.

VARSAYIM CÜMLESİ

Gerçekleşmemiş bir olayın gerçekleşmiş gibi ya da gerçekleşmiş bir olayın hiç gerçekleşmemiş gibi kabul edildiği cümlelerdir. Varsayım anlamı taşıyan yargılarda genellikle **"tutalım ki, diyelim ki, farz edelim, düşün ki"** gibi ifadeler yer verilir.

* Diyelim ki bu uçağa yetişemedin.

* Bir an için rüyalarının gerçekleştiğini düşün.

* Tut ki puanın yetmedi ve üniversiteye giremedin.

ELEŞTİRİ CÜMLESİ

Bir yapının, bir insanın veya bir durumun doğru ya da yanlış yönlerini belirten cümlelerdir. Eleştiri, olumlu eleştiri ve olumsuz eleştiri olmak üzere ikiye ayrılır.

- * Konuları açık ve anlaşılır bir dille ele almış. **(OLUMLU)**
- * Hakem, son maçı çok iyi yönetti. **(OLUMLU)**
- * Bu firmanın ürünleri eskisi kadar kaliteli değil. **(OLUMSUZ)**
- * Kimi öyküleri, öykü olmaktan çok köşe yazısıdır. **(OLUMSUZ)**

ÖZ ELEŞTİRİ CÜMLESİ

Bir kişinin kendi davranışları üzerinde yürüttüğü yargıları içeren cümlelerdir.

- * Zamanı iyi kullanmadığım için sınavda başarısız oldum.
- * On dört yaşına geldim ama hâlâ güzel yazmayı öğrenemedim.
- * Düşünmeden konuşarak arkadaşımın kalbini kırdım.

ÖN YARGI (PEŞİN HÜKÜM) CÜMLESİ

Bir kişi veya bir durumla ilgili belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargıları belirten cümlelerdir.

- * Bu işi kesinlikle başaramayacak. (Olumsuz ön yargı)
- * Ben zaten onun suçlu olduğunu baştan biliyordum.
- * Bu kitap bu yılın en çok okunan kitabı olacak. (Olumlu ön yargı)

UYARI CÜMLESİ

Kişi ya da kişileri yanlış davranışlardan uzak tutmak için bir konu, sorun ya da olumsuz bir durum ile ilgili ikaz ve hatırlatmaları içeren cümlelerdir.

- * Kışın zincir takmadan yola çıkmayın.
- * Dilini tutmayı öğrenemezsen etrafında kimsecikler kalmaz.
- * Üzerime bu kadar gelmeyin.

YAKINMA (ŞİKAYET) CÜMLESİ

Bir kişinin sözündeki, davranışındaki veya çevresindeki yanlışlıklardan, eksiklerden duyduğu rahatsızlıktan şikayetçi olmasıdır.

- * Gittiğinden beri hiç aramadı.
- * Nerede nasıl davranacağımı bir öğrenebilse.
- * İnsanlar hâlâ uğradıkları haksızlıklara ses çıkarmıyor.

HAYIFLANMA (PİŞMANLIK) CÜMLESİ

Bir kişinin herhangi bir olaydan, yaptığı veya yapmadığı bir işten dolayı duyduğu üzüntüyü anlatan cümlelerdir.

- * Öğretmenin anlattıklarını keşke defterime yazsaydım.
- * Zavallı kedi soğukta çok üşümüş.
- * Gençlikte bir güzel gezip eğlenmek varmış.

PİŞMANLIK CÜMLESİ

Yapılan bir hata veya yanlış sonucunda duyulan üzüntüyü belirten cümlelerdir.

- * Keşke ona bu sözleri söylemeseydim
- * Buzlu yolda bu kadar hızlı araba kullanmamalıydım.
- * Bu arabayı almamız bir hataydı.

SİTEM CÜMLESİ

Bir kimsenin yaptığı bir hareketten dolayı duyulan üzüntünün, kırgınlığın dile getirildiği cümlelerdir.

- * Bir yudum mutluluğu bize çok gördünüz.
- * İnsan, kendisine bunca emeği geçen insanı bir kere de olsa arayıp sorar.
- * Davete bir beni çağırılmamışsın.

KÜÇÜMSEME CÜMLESİ

Bir kişiye veya bir olaya değer vermeme, onu küçük görme, önemsememe, hafife alma anlamı taşıyan cümlelerdir.

- * O da güya okuyacak da adam olacak.
- * Sen kim, sanatçı olmak kim!
- * Bu maçı kazanıp da şampiyon olacakmış.

AZIMSAMA CÜMLESİ

Bir şeyin miktarca az olduğunu, yetersiz görüldüğünü ifade eden cümlelerdir.

- * Günlerdir çalışıyorsun, ne kadar az iş yapmışsın.
- * Bu kadarlık ücretle çalışmam.
- * Bir tanecik mi ayakkabın var?

ŞAŞIRMA CÜMLESİ

Beklenmeyen bir durum karşısında ne yapacağını, nasıl davranacağını bilememe, hayrete düşme anlamı taşıyan cümlelerdir.

- * Böyle ansızın gideceğini hiç düşünmemiştim.
- * Ne, demek doktor oldun!
- * Sınav sonucunu çok yüksek beklerken düşük gelmesin mi!

BEKLENTİ CÜMLESİ

Gerçekleşmesi beklenen davranış ve işleri bildiren cümlelerdir. Beklentiler bazen gerçekleşir bazen gerçekleşmez.

- * Sınavdan yüksek not almayı umuyorum.
- * Annem doğum günümde bana en sevdiğim oyuncakı alacak.
- * Bizi bu sefer daha sıcak karşılayacağını düşünmüştük.

AŞAMALI DURUM CÜMLESİ

Bir durumun zaman içerisindeumlu veya olumsuz yönde kademe kademe değişmesini ifade eden cümlelerdir.

- * Tuz tüketimi ülkemizde her geçen yıl artıyor.
- * Zeynep her geçen gün biraz daha büyüyor.

TASARI CÜMLESİ

Henüz yapılmayan ancak ileride yapılmak istenen şeylerin olduğunu bildiren cümlelerdir. Tasarı planlama işidir.

- * Bu yıl sağlığım için spora başlamayı düşünüyorum.
- * Önümüzdeki ay tatile çıkmayı düşünüyorum.
- * Bu işin altından başarıyla kalkmayı amaçlıyoruz.

TAHMİN CÜMLESİ

Akla, sezgilere, gözlemlere veya birtakım verilere dayanarak, olacak bir şeyi önceden kestirebilme sonucunda ortaya çıkan cümlelerdir.

- * Annem meraklan patlıyordur şimdi.
- * Şu anda öğretmen derse başlamıştır.
- * Gökyüzü bulutlarla doldu, yağmur yağabilir.

OLASILIK (İHTİMAL) CÜMLESİ

Gerçekleşmesi kesin olmayan bir olayın veya bir durumun ortaya çıkmasının beklenilmesi, umut edilmesi ile ilgili cümlelerdir.

- * Sanıyorum o konu anlatılmadı.
- * Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.
- * Tatilde Karabük'e gidebiliriz.

BEĞENİ CÜMLESİ

Bir varlığa veya bir olayın sonucuna yönelik beğenme, takdir etme, övme veya onaylama işini bildiren cümlelerdir.

- * Her türlü rezaletin yaşandığı bu çevrede dürüst ve tertemiz bir insan olarak yetişti.
- * Araba dediğin böyle rahat ve geniş olmalı.
- * Yazar, olayları sıradanlığa düşmeden güzel bir üslupla yansıtmış.

ONAY CÜMLESİ

Yapılan bir işin ya da davranışın yerinde ve doğru olduğunun kabul edildiği cümlelerdir.

- * Aferin sana, son saniyede topu potaya atman doğru bir hareketti.
- * Öğretmenine saygı göstererek yerinde bir davranış sergiledi.

ABARTMA CÜMLESİ

Bir şeyi olduğundan çok veya az göstererek anlatan cümlelerdir.

- * Adam o kadar zayıf ki üflesek uçacak.
- * Pire kadar boyuyla bana kafa tutuyor.
- * Ağlamaktan gözlerinin yaşı kurumuştu.

ABARTMA CÜMLESİ

Bir şeyi olduğundan çok veya az göstererek anlatan cümlelerdir.

- * Adam o kadar zayıf ki üflesek uçacak.
- * Pire kadar boyuyla bana kafa tutuyor.
- * Ağlamaktan gözlerinin yaşı kurumuştu.

GERÇEKLEŞMEMİŞ BEKLENTİ CÜMLESİ

Beklenenin gerçekleşmediğinin anlatıldığı cümlelerdir. Gerçekleşmemiş beklentilerin gerçekleşme ihtimali de yoktur.

- * Bugün bize de gelir sanmıştım.
- * Koşuda birinci olur diye umuyordum.

PARÇADA ANLAM

PARAGRAF

Paragraf, bir düşünceyi tam olarak anlatabilmek için bir araya getirilen cümleler topluluğudur. Paragrafın bütün cümleleri aynı konuyu işler ve aynı düşünceyi açıklar ya da destekler. Tek bir düşünce etrafında olduğundan kendi içinde bir bütünlük gösterir; kendinden önceki ya da sonraki paragraflara bir bağlılık göstermez

PARAGRAFİN ANLAM YÖNÜ

PARAGRAFTA ANA DÜŞÜNCE (ANA FİKİR)

Yazar veya şairler bir konu aracılığı ile belirli bir anlatım yöntemini kullanarak okuyucuya bir mesaj ulaştırır. Parçada okuyucuya verilmek istenen asıl düşünceye **ana düşünce** denir. Bir parçanın yazılmasının amacı ana düşüncedir, parçanın konusu da parçanın yazımı için araç niteliğindedir.

Ana düşüncenin bazı özellikleri:

- * Ana düşünce bir yargı bildirir.
- * Parça okunduğunda herkesin vardığı ortak düşüncedir.
- * Parçayı kapsar nitelikte genel bir yargıdır.
- * Parça tek cümle ile özetlenecek olsa bu ana düşünce cümlesi olur.

Bir parçada ana düşünceyi bulmak için şu yolu izleyebiliriz:

- * Öncelikle konu bulunmalıdır.
- * Yazarın konuyu ele alış amacının ana düşünceyi oluşturduğu unutulmamalıdır.
- * Parçadaki bağlayıcı kavramlar varsa belirlenmeli; çünkü "kısacası, sonuçta, oysa, bence, özetle, aslında" gibi ifadelerden sonra ana düşünce gelebilir.
- * Örnek verilmişse örnekten önceki yargının ana düşünceyi verebileceği hatırdan çıkarılmamalıdır.
- * İyi bir paragrafta ana düşünce bir cümle şeklinde parçanın başında, sonunda veya herhangi bir yerinde verilir. Paragraftaki diğer cümleler ise ana düşünceyi açıklayıcı ya da destekleyici nitelikte olur.
- * Ana düşünce, bazen de yazının bütününe sindirilmiş durumdadır. Bu durumda ana düşünce paragraf yorumlanarak, anlatılanlardan hareketle bulunur.

Bu bilgiler göz önüne alınarak ana düşünce bulunurken parçada şu sorulara cevap aranmalıdır:

- Yazar bu parçayı hangi amaçla yazmıştır?
- Bize ne anlatmak istemektedir?

Bu sorulara cevap aranırken karşımıza çıkacak düşünceleri, kendi görüşümüze göre değerlendirmemeliyiz. Parçada bizim kabul etmediğimiz, hatta tam tersini düşündüğümüz bir fikir işleniyor olabilir. Yazılanlardan hareketle ve yazara göre doğrular bulunmalıdır.

NOT 1: Parçanın ana düşüncesi, parçanın bütününü kapsar. Ana düşünce bulunurken sınırlamaya ve kapsayıcılığa dikkat edilmelidir. Ana düşünce olarak belirlenecek ifade parçanın tamamını kapsayıcı nitelikte olmalıdır. Çünkü parçanın bir kısmını karşılayan düşünce ana düşünce olamaz. Türk milletini şiirsiz düşünemeyiz. O, asırlar boyu şiirle düşünmüş, şiirle konuşmuştur. Kahramanlıklarını şiirle ifade etmiş; üzüntülerini, sevinçlerini şiirle dile getirmiştir. Analar,

çocuklarını şiirle avutmuş, şiirle uyutmuştur. Ölenlerin arkasından şiirle ağlanmıştır. Sözün özü, Türk milleti şiir zevki olan ve şiire yatkın bir millettir.”

NOT 2: Ana düşünce bazen de parçanın girişinde yani ilk cümlede verilebilir.

Oyun, çocukların ruhsal eğitiminde önemli bir yer tutar ve gelişmelerini sağlar. Oyundan ve oyuncaklardan mahrum bazı çocukların, gelecekte asık yüzlü, somurtkan ve çekilmez kişiler oldukları görülmüştür. Oyunlar, aşırı olmadığı sürece, çocuklar için vazgeçilmez eğlence kaynaklarıdır.”

Bu parçanın bütününde “oyun ve oyuncuğun, çocuğun ruhsal gelişimi için gerekli olduğu” düşüncesi işlenmiştir.

NOT 3: Ana düşünce, bazı parçalarda son cümlede bulunabilir.

Kişilerin tek başlarına bir güçleri yoktur; çabalarının sonucu, dünyanın genel tablosu içinde pek fark edilmez. Hayatta işler, genel bir iş bölümüne göre yürütülür. Bu iş bölümünde tek adamın payı bir yağmur damlası kadardır. Gene de her damla, taşkını artırır; her el insanlığın mutluluğuna ya da sefaletine bir şeyler katar.”

NOT 4: Ana düşünce bazen yazının içinde bir cümle olarak geçmez. Ana düşünce parçanın bütününde olabilir. Okuyucu, bütün parçayı değerlendirerek ana düşünceye kendisi ulaşır. El halısında desen, göz değmesin diye nazar boncuğu; serilen eve bolluk getirsin diye bereket ağacı; birlik ve beraberlik, dirlik ve düzen getirsin diye zincir hâline getirilmiş halkalar şeklinde gösterilir.”

NOT 5: Bazı parçalarda asıl mesajı dolaylı olarak verilir. Bu yapılırken karşılaştırma ve benzetme yapılır. Bu tip parçalarda ana düşünce parçada bir cümle olarak geçmez. Ana düşünce, parçanın bütününe sindirilmiş biçimdedir ve okuyucunun bulması amaçlanır.

Şimdi bir heykeltıraş düşününüz. Gevşek ve çürük bir zemin üzerine güzel, mükemmel bir heykel yapmaktadır. Bu heykeli bir an için herkes beğenebilir. Fakat zemin çürük olduğundan bu heykel yaşayamaz. Harçlarla ne kadar kuvvetli dayanak yapılırsa yapılsın yıkılır. Çünkü zemini gevşektir.”

2. PARAGRAFTA YARDIMCI DÜŞÜNCELER

Parçada ana düşünce ortaya konurken bu düşünceyi açıklayıcı ve destekleyici nitelikte başka düşüncelerden yararlanır. İşte parçada ana düşünceye zemin oluşturan bu düşüncelere **yardımcı düşünce** denir.

Yardımcı düşünceler;

- * Parçada sayı olarak birden fazladır.
- * Parçayı tam olarak kapsamaz.
- * Ana düşüncenin sınırlarını çizer.
- * Ana düşüncenin anlaşılmasını sağlayıcı niteliktedir.

3. PARAGRAFTA KONU

Üzerinde durulan, hakkında yazı yazma gereği hissedilen her türlü kavrama **konu** denir. Konu, yazarın mesajını okuyucuya ulaştıran bir araçtır. Yani yazının yazılış amacı değil, amaca götüren bir araçtır.

Parçanın konusu bulunurken şunlara dikkat edilmelidir:

1. Parçada en çok tekrar edilen sözcükler üzerinde yoğunlaşılmalıdır.
2. İlk cümlelere dikkat edilmelidir, çünkü konu ilk cümlelerde verilebilir.
3. Konu, parçanın tamamını kapsar nitelikte olmalıdır. Ancak konuyu ararken genellemeye gidilmemelidir. Konu, mümkün olduğunca parçayı da kapsayıcı şekilde daraltılmalıdır.

Herkes lider olamaz. Kitleleri peşinden sürükleyip götürebilmek için birçok olumlu niteliğin bir kişide toplanması gerekir. Bilgi, çalışkanlık, disiplin, karizma, iyi hitabet, güçlü sezgiler... Bu nitelikler de yetmez. Ayrıca lider çok okumalı, çok çalışmalıdır. Toplum için fedakârlıkta bulunmalıdır.”

4. PARAGRAFTA BAŞLIK

Konuyu en iyi şekilde kapsayıp yansıtan ve birkaç sözcükten oluşan sözcük grubuna **başlık** denir.

Başlık;

- * İlgi çekici ve düşündürücüdür.
- * Konu hakkında bilgi verir.
- * Ana düşünceyi çağırır.
- * Parçanın bütünü okunduğunda daha iyi kavranır.

“Çocuklar doğar.
Dünyaya bakar,
Sevimli mi sevimli
Yürüdükçe,
Yol yordam öğrenir.
Uçtukça uçar.
Koştukça bir ceylan gibi”

Başlık: Çocuklar

5. PARAGRAFTA ANAHTAR KELİME

Bir cümlenin veya sözün yansıtmak istediği anlam için en büyük ipucunu veren ana kavram veya kelimeye **anahtar kelime** denir.

Okuyarak olayların ve gelişmelerin iç yüzünü öğrenen bir kişi, öncelikle kendine olan güvenini artırır. Bu ise aynı zamanda düşünce ufkunu geliştirip geniş bir görüş açısı sağlayarak olayları inceleme yeteneği kazandırır. Ayrıca okuyan kişiler çok okumanın beraberinde getirdiği zengin kelime dağarcığına sahip oldukları için, etkileyici ve güzel konuşarak hitap ettikleri kişilerde etki de uyandırır.”

Anahtar Kelimeler: okumak, öğrenmek, güven, düşünce ufku, kelime dağarcığı

6. PARAGRAFTA OLAY, YER, ZAMAN, ŞAHIS VE VARLIK

KADROSU

Yer, zaman, şahıs öğeleri kullanılarak belirli bir kural çerçevesinde oluşturulan edebî metinlere olay yazıları denir. Öykü, roman, masal, fabl gibi türler olay yazılardır.

Güneşli bir nisan sabahıydı. Çoban Haydar, her zamanki gibi koyunları ve keçileri ahırdan çıkarıp köylerinin yanındaki meraya doğru yola koyuldu. Amacı sürüyü otlatmak, kış boyunca iyi beslenemeyen koyunları ve keçileri taze otlarla iyice doyurmaktı. Köyün hemen yanındaki bu mera, bahar gelince bereketlenir, yeşilin bin bir tonuyla bezenirdi.”

Olay: Haydar'ın sürüyü meraya götürmesi

Zaman: Nisan sabahı

Mekân: Köyün yanındaki mera

Şahıs Kadrosu: Çoban Hayda

7. PARAGRAFTA DUYGULAR

Paragrafta yazarın iç dünyasına ait pişmanlık, küçümseme, beğenme, korku, sitem vb. izlenimlere yer verilmesidir.

Dışarıda çok güzel kar yağıyordu. Pencerenin önüne oturup kar yağışını seyrediyor, kar tanelerinin beyaz gülücükler dağıtarak süzüle süzüle yere inmesini seyretmekten büyük **sevinç** duyuyordum. Bu sırada yandaki kanepede oturan dedeme **heyecanla** seslendim: “Dede, bak! Her yer nasıl da bembeyaz oldu!” Dedem dışarı baktı ve bana; “Evet benim güzel kızım, tıpkı pamuk tarlası gibi.” dedi.

DUYULAR: neşe, heyecan

8. PARAGRAFTA DUYULAR

Parçada yazar “görme, işitme, dokunma (hissetme), tatma, koklama” duyularından yararlanabilir.

Bu mahallede oturanlar yaz sabahları **ağaçlara** yuva yapan bülbüllerin **sesleriyle** ve **mis gibi kokan** çiçeklerle uyanırlar. Ancak güneş, perdeleri aralayıp **odalara sızdığında duyulan** sadece kuş sesleri değildir. Çocuklar uyanmış ve **civil civil sesleriyle** sokakta oynamaya başlamışlardı.

DUYULAR: görme, işitme, koklama

9. PARAGRAFTA KARAKTER

Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkasından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen özelliklere **karakter** denir. “Uysal, kararlı, inatçı, sorumluluk sahibi, disiplinli” gibi kavramlar karakterdir.

“Vatanımı ve milletini çok seven Atatürk, bu uğurda canını feda etmektan kaçınmazdı. Ülkesi ve milleti için girdiği savaşlarda hep ön saf ta yer alması bunun en güzel örneğidir.”

KARAKTER: vatanseverlik” dile getirilmiştir.

PARAGRAFİN YAPI YÖNÜ

1. PARAGRAFİN BÖLÜMLERİ

Paragrafı oluşturan cümlelerin her birisinin kendine özgü yeri vardır. Bir paragrafın ilk cümlesi ile son cümlesi aynı nitelikleri taşımaz. Ayrıca paragrafı oluşturan cümleler birbirleriyle hem yapı hem de anlam bakımından bir ilişki içerisindedir. Bu cümleler bir yargıyı birbirlerine bağlı olarak anlatır.

Paragraf giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşur:

1. GİRİŞ BÖLÜMÜ

Genelde tek cümleden oluşan giriş bölümünde parçada anlatılacak konu verilir.

Giriş cümlesi bağımsızdır. Diğer cümleler giriş cümlesine biçimce ve anlamca bağlıdır. Kendinden önce de bir cümle varmış gibi bir izlenimi uyandırmamalıdır. Bu yüzden giriş bölümü cümlesinde, sanki giriş cümlesinden önce bir cümle varmış anlamını verebilecek olan **“bu yüzden, bundan dolayı, kaldı ki, yine de, ama, fakat, oysa, çünkü, bunun için, ise, de ...”** gibi bağlayıcı ifadeler yer almaz.

2. GELİŞME BÖLÜMÜ

Giriş cümlesinden sonra gelen ve onu açıklayan, girişte belirtilen konunun ayrıntılarıyla ele alındığı bölümdür. Düşüncelerin açıklanması, anlaşılır hale gelmesi, yerine göre ispatlanması için **betimleme, öyküleme, örneklendirme, tanık gösterme, karşılaştırma, açıklama** gibi anlatım teknikleri ve düşünceyi geliştirme yollarından yararlanılır.

3. SONUÇ BÖLÜMÜ

Gelişme bölümünde anlatılan olay, düşünce ya da duyguların bir sonuca bağlandığı bölümdür. Bazen ana düşünce sonuç bölümünde verilebilir.

Sonuç bölümünde **“sonuç olarak, özetle, bundan dolayı, kısaca...”** gibi bağlayıcı ifadeler bulunabilir.

ANLATIM BİÇİMLERİ

1. BETİMLEME (TASVİR)

Varlıkların okuyucunun gözünde, zihninde canlanacak şekilde ayırt edici nitelikleriyle resim çizer gibi anlatılmasına betimleme (tasvir etme) denir.

Betimlemede gözlem esastır. Gözlemlenilen elde edilen bilgiler açık, sade ve anlaşılır bir dille okuyucunun gözünde canlanacak şekilde anlatılır. Betimlemede yazar, tasvir edeceği varlığı kendi bakış açısına, kendi görüş ve değerlendirme biçimine göre anlatır, betimlemeye kendi yorumunu katabilir.

Bu güzel şehirde tüm yollar, merkezdeki dünyanın en büyük kavşağına çıkıyor. Bu kavşak sanırım şehrin yerleşim plânını da etkilemiş. Selçuklulardan kalma bu yapay tepe üzerinde barındırdığı tarih ile dünyanın en güzel yerlerinden birisi. Tam karşısında İnce Minare müzesi, biraz ilerisinde İnce Minare ile yaşıt sayılabilecek Karatay Medresesi şehre ayrı bir güzellik katıyor. İnce Minare Müzesi ile Karatay Medresesi arasında kalan Kültür Park yaz kış yeşilliğini koruyor. Kışın bazen donan park havuzunda salına salına yüzen kuğular ise parkın güzelliklerini tamamlıyor.

* Betimlemeler insanı konu alabilir. Kişinin dış görünüşünün, fiziksel özelliklerinin (yüzü, gözü, saç rengi, kolları, bacakları, boyu vs.) yanı sıra iç dünyası ve karakter özellikleri (sevdikleri, sevmedikleri, düşündükleri, tepkileri, duyguları, önem verdikleri vs.) de anlatılabilir.

2. ÖYKÜLEYİCİ ANLATIM

Tasarlanmış veya yaşanmış bir olayın başkalarına sözlü ya da yazıyla anlatıldığı anlatım biçimine öyküleme (hikâye etme) denir.

Çocuktum. Evimizin bahçesinin güney tarafından geçen derenin kenarında dolaşıyordum. Kış mevsiminin son günleriydi. Bir kayanın dibinde açmış menekşeleri gördüm. Öyle güzel kokuyordu ki... Yeşil yaprakların arasından başlarını uzatmış mor menekşeler ve onların arasına karışmış kuskus çiçekleri. Bu güzelliklere bir gün önce yağın yağmurunun etkisiyle suyu oldukça artan derenin şırıltısı eşlik ediyordu. Havada hafif hafif esen baharın habercisi rüzgar insanın tenini okşuyordu.

Öyküleme ile Betimleme Arasındaki Fark

Öykülemede olaylar, kişi veya kişilerin başından belli bir yerde ve belli bir zamanda geçer. Betimlemede ise zaman akış içinde değildir ve kişi veya kişilerin başından geçen herhangi bir olay söz konusu değildir.

Yani betimlemede belli bir zamanda durur nitelikteki eylem veya varlıklar tanımlanır. Öykülemede ise zaman akış halindedir ve olaylar bu akış içinde verilir.

3. AÇIKLAYICI ANLATIM

Bilgi vermek amacı ile oluşturulan yazılarda kullanılan anlatım tekniğidir. Bu tür yazılarda amaç okuyucuyu bilgilendirmek, ona bir şeyler öğretmek olduğu için sade ve anlaşılır bir dil kullanılır. Açıklayıcı anlatımda yazar, duygularına yer vermez, nesnel bir anlatım hakimdir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu edebiyatımızın önde gelen sanatçılarından biridir. Roman, hikâye, anı gibi değişik alanlarda eserler vermiş olan sanatçı daha çok romanları ile tanınmaktadır. Romanlarında önceleri kişisel konuları işleyen sanatçı daha sonra toplumsal konulara yönelmiştir. “Kiralık Konak”ta nesiller arası duygu ve düşünce farklılıklarını işleyen sanatçı, “Yaban” romanında Kurtuluş Savaşı yıllarında köy yaşamını, köylü - aydın çatışmasını işlemiştir.”

4. TARTIŞMACI ANLATIM

Yazarın kendi doğrularına okuyucuyu inandırmak, onu kendi gibi düşündürmek için kullandığı anlatım tekniğine **tartışma** denir.

Amaç kendi düşüncesini savunmak, varsa yanlış düşünceyi çürütmek olduğundan yazar, düşüncelerini sanki karşısında okuyucu varmış da onunla konuşuyormuş gibi ele alır. Kendi görüşünü ortaya koyar, karşıt görüşün dayanaksız olduğunu örnekleri ile gösterir. Bu yöntemde önce eleştirilecek olan düşünce verilir. Yazar, kendi düşüncesinin doğruluğunu, eleştirdiği düşüncenin ise yanlışlığını savunur.

Teknolojiye şiddetle karşı çıkan, toplumu yozlaştırdığı savunanlar da vardır. Oysaki teknoloji her yönüyle faydalıdır. Bilim ve tekniğin gelişmesiyle sosyal hayatımızın içine çok hızlı bir şekilde giren ve ani büyüme ve gelişmelerle karşımıza çıkan teknoloji, hayatımızı hızlandırmakta, kolaylaştırmakta ve rahatlatmaktadır. Bir ülkeden bir ülkeye saatler içinde giderken, dakikalar içinde de neredeyse bütün transferlerimiz gerçekleştirilmekteyiz.

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

1. TANIMLAMA

Bir kavram veya varlığın ne olduğunun açıklanmasına **tanımlama** denir. Genelde açıklayıcı ve tartışmacı anlatım tekniklerinde tanımlamadan yararlanılır. Varlık ya da kavramın okuyucunun zihninde daha belirginleşmesi amaçlanır. Tanım, “**Bu nedir?**” sorusuna cevap verir.

Destanlar, tarihten önce ve tarihin başlangıcı sırasında bir milletin geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları; doğa, evren ve toplum olayları hakkında düşündüklerini ve bunlar karşısında aldığı vaziyetleri anlatan din ve kahramanlık hikâyeleridir.”

2. KARŞILAŞTIRMA

Birden fazla varlık ya da kavram arasındaki benzerlik veya farklılıkları ortaya koymak için kullanılan anlatım yoluna **karşılaştırma** denir. Daha çok tartışmacı ve açıklayıcı anlatım içinde kullanılan bu yöntemde, varlıkların farklı ya da ortak yönleri ele alınır.

Arı, on binlerce yıldır aynı işi en kusursuz biçimde yapar: Düzgün, geometrik ölçülerle peteğini örer ve topladığı bin bir çiçek tozundan, bir kimya laboratuvarının imbiklerinden daha üstün biçimde balını süzer. Oysa insanoglu uğraştığı on binlerce işi binlerce yıldır giderek geliştirmekte ve hâlâ en kusursuza ulaşmaya çalışmaktadır, işte insan budur.

3. ÖRNEKLENDİRME

Bir düşüncenin somut hâle getirilerek daha anlaşılır kılınması için anlatılan konuyla ilgili örnekler verilmesine **örneklendirme** denir. Düşüncenin anlaşılır ve akılda kalıcı olması amaçlanır. Bazen önce bir örnek verilerek veya fıkra anlatılarak konuya giriş yapılır. Bunlardan hareketle de bir yargıya varılır.

Genç Kalemler hareketi, edebiyatımıza özellikle dil konusunda yepyeni bir anlayışı getirmiştir. Türkçe kendi benliğine yavaş yavaş dönmeye başlamış; halk, aydınların yazdıklarını anlar duruma gelmiştir. 1911’li yıllarda yazan Ömer Seyfettin’i, Ziya Gökalp’i açıp okuyun, severek, anlayarak okursunuz yazdıklarını. Sözcükler, tamlamalar... hep anlayacağımız biçimdedir.

4. BENZETME

Bir kavram ya da varlığı başka bir kavram ya da varlığın özellikleriyle anlatmaya **benzetme** denir.

Birikimsiz yazarlık saman alevi gibidir. Saman alevi çabucak tutuşup yine çabucak söner. Yazmak için yeterli donanıma sahip olmayan birikimsiz yazarlar da parlamış olsalar bile elbet bir gün saman alevi gibi sönüp giderler.”

5. TANIK GÖSTERME

Yazarın, savunduğu düşüncenin doğruluğuna okuyucuyu inandırabilmek için tanınan ve görüşlerine itibar edilen kişilerin sözlerinden alıntı yapılmasına tanık gösterme denir.

Kişinin sadece ismini yazıda kullanmak, tanık gösterme için yeterli değildir. Bu, örneklendirme olur. Tanık göstermede önemli olan, kişinin sözünü destekleyici olarak kullanmaktır. Bu da kişinin düşüncelerinin tırnak içinde aktarılması ile olur.

Önce yazar kendi görüşünü verir. Daha sonra bu görüşü kanıtlamak, inandırıcılığı artırmak için, o alanda tanınmış bir kişiden söz edip, o kişinin sözlerine yer verilir.

Çocuğunuz bilim insanı mı olsun istiyorsunuz; o halde ona önce edebiyatı sevdirin. Bilim insanının amacı insanların yaşamını kolaylaştırmak; dünyayı daha güzel, daha yaşanabilir hale getirmektir. Bu amaca ulaşmak için insanları sevmek; onların acılarını ve sevinçlerini yüreğimizde duyumsamak gerekir. Balzac: "Bilim insanı olmak için, insanları sevmek, dolayısıyla edebiyatsever olmak gerekir." diyor.

6. SAYISAL VERİLERDEN YARARLANMA

Düşüncenin kanıtlanabilmesi için **istatistiksel bilgilerden, anketlerden** ya da **grafiklerden** yararlanılmasıdır.

Tanzimat döneminde yazar ve şairlerimizin %79.5'u İstanbul'da, %7.1'i Anadolu'da doğmuştur. Cumhuriyetten sonra ise bu oranlarda büyük bir değişim olmuş İstanbul doğumluların oranı %29, Anadolu doğumluların oranı ise %67 olmuştur. Bu bize Türk edebiyatının halkçı bir nitelik kazandığını göstermez mi?

ANLATICI TÜRLERİ

Olay anlatımına dayalı metinlerde olayları, kişileri, mekân okurlara anlatan kişiye **anlatıcı** denir.

Metinlerde anlatım, **birinci kişili ağızından ve üçüncü kişi ağızından anlatım** olmak üzere iki şekilde yapılır:

1. BİRİNCİ KİŞİ AĞZINDAN ANLATIM

Birinci kişi ağızıyla anlatımlarda yazar, kendi başından geçen veya içinde bulunduğu bir olayı anlatır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman birinci tekil şahıs (ben) veya birinci çoğul şahıs (biz) ekleri kullanır.

Yeni bir kitap çıkarıyor olmak benim için mükemmel bir gurur kaynağıydı. O gün, uyandığıma hatırlıyorum. Hızlıca matbaaya koştum ve "Kitaplarım hazır mı?" diye bağırdım. Bunun üzerine matbaacılar, acele etmememi, bir kaç saate hazır olacağımı söyledi. Tam da o anda, aslında çok heyecanlı olduğumu ve biraz sakinleşmem gerektiğini fark etmiştim.

2. ÜÇÜNCÜ KİŞİ AĞZINDAN ANLATIM

Üçüncü kişi ağızla anlatımlarda yazar, genellikle duyduğu veya gördüğü şeyleri anlatır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman üçüncü tekil şahıs (o) veya üçüncü çoğul şahıs (onlar) ekleri kullanır.

Akşama doğru bahçede oynayan çocuklar vardı. Hava bir anda kapanıp kar başlayınca çocukların neşesi arttı. Çünkü artık kar topu oynamanın zamanı gelmişti. Çocuklar sevinç çığlıkları atarken ortalık aniden beyaza büründü. Çocuklar kardan adam yapıp eğleniyorlardı. Kar yağışına hazırlıksız yakalanan sürücüler ise arabalarını bin bir güçlkle sürdüğü için yolda uzun kuyruklar oluşturdular.

ADNAN BARAN ÖNERİ

FIİLLER (EYLEMLER)

Fiil (Eylem): İş, kılış (durum) veya oluş bildiren ve -mak, -mek ekini alabilen sözcüklere fiil (eylem) denir.

Fiiller niteliklerine göre üçe ayrılırlar:

1. Kılış (iş) Bildiren Eylemler
2. Durum Bildiren Eylemler
3. Oluş Bildiren Eylemler

Mastar Nedir?

Mastar, fiil kök veya gövdesinin "-mek, -mak" eklerini almış hâlidir

Örnek: gelmek, bakmak, yazmak, toplamak,

1. Kılış (İş) Bildiren Eylemler

İradeye bağlı olarak gerçekleştirilen ve nesne alabilen eylemlerdir. Bu eylemler nesneyi bulduran "Neyi?, Kimi?" sorularından birine mutlaka cevap verir.

- * Radyodaki programı sonuna kadar dinledim.
- * Bu kitabı ona arkadaşı hediye etmiş.
- * Babam iş arkadaşlarını evimize davet etti.

NOT: Kılış bildiren eylemlerin önüne "onu" ya da "bir şeyi" ifadeleri getirildiğinde bu eylemler bu ifadelerle anlamlı bir bütünlük oluşturur.

- * Kitabı daha önce okudum. (onu okudum)
- * Kardeşim kıyafetlerini ütiledi. (bir şeyi ütiledi)

2. Durum Bildiren Eylemler

İradeye bağlı olarak geliştirilen ancak nesne alamayan eylemlerdir. Bu eylemler nesne almadığı için Neyi? Kimi? sorularına cevap vermez.

- * Öğrenciler ağaçların gölgesinde dinlendiler.
- * Anneler yandaki dairede oturuyor.

3. Oluş Bildiren Eylemler

İrade dışında gerçekleşen, kendiliğinden olan ve nesne alamayan eylemlerdir. Bu eylemler nesne almadığı için Neyi? Kimi? sorularına cevap vermez.

- * Sonbahar gelince yapraklar sarardı.
- * Tarlaya ekilen soğanlar yeşerdi.

Çekimli Fiil Nedir?

Fiil kök ve gövdelerinin, kısaca fiillerin zaman ve şahıs ekleri olarak yargı bildirecek hâle getirilmesine de **fiil çekimi** denir.

Örnek: Geliyorum. Bakacağız. Yazmışlar. Toplasanız. Tamamlamalıyız

FİİLLERDE KİP

HABER (ZAMAN- BİLDİRME) KİPLERİ

1. GEÇMİŞ ZAMAN KİPİ: -di, -miş
2. ŞİMDİKİ ZAMAN KİPİ: -yor
3. GELECEK ZAMAN KİPİ: -ecek, -acak
4. GENİŞ ZAMAN KİPİ: -r, -ar, -er

DİLEK (TASARLAMA) KİPLERİ

1. GEREKLİLİK KİPİ: -meli, -malı
2. İSTEK KİPİ: -a, -e
3. ŞART KİPİ: -sa, -se
4. EMİR KİPİ: -yok

KİP: Fiillerin aldığı zaman ve dilek eklerine kip denir.

A. HABER (ZAMAN) KİPLERİ

Fiilin zamanını bildiren kiplere haber kipleri denir.

1. GEÇMİŞ ZAMANA

1- Görünen (Bilinen) Geçmiş Zaman: (-di, -dı, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü)

Öznenin bizzat gördüğü veya yaşadığı fiilleri bildirir

Gel-**di**-m Gel-**di**-k
Gel-**di**-n Gel-**di**-niz
Gel-**di** Gel-**di**-ler

B- Duyulan (Öğrenilen) Geçmiş zaman: (-miş, -miş, -muş, -müş)

Öznenin görmediği, yaşamadığı, ancak başkasından duyarak anlattığı fiilleri bildirir.

Gel-**miş**-im Gel-**miş**-iz
Gel-**miş**-sin Gel-**miş**-siniz
Gel-**miş** Gel-**miş**-ler

2- Şimdiki Zaman: (-()yor)

İçinde bulunulan zamandır. Fiilin, içinde bulunulan zamanda gerçekleştiğini ya da gerçekleştirildiğini anlatır.

Gel-i-**yor**-um Gel-i-**yor**-uz
Gel-i-**yor**-sun Gel-i-**yor**-sunuz
Gel-i-**yor** Gel-i-**yor**-lar

4- Geniş Zaman: (-()r)

Eylemin her zaman yapıldığını bildiren kiptir.

Gel-i-**r**-im Gel-i-**r**-iz
Gel-i-**r**-sin Gel-i-**r**-siniz
Gel-i-**r** Gel-i-**r**-ler

3- Gelecek Zaman: (-ecek, -acak)

Fiilin, içinde yaşamılan zamandan sonra gerçekleşeceğini, şimdilik tasarı hâlinde olduğunu bildirir.

Gel- eceğ -im	Gel- eceğ -iz
Gel- ecek -sin	Gel- ecek -sınız
Gel- ecek	Gel- ecek -ler

B. DİLEK (TASARLAMA) KIPLERİ

Dilek kipleri, fiillere dilek anlamı katan kiplerdir.

1- Gereklilik Kipi: (-meli, -malı)

Belirtilen işin yapılması gerektiğini bildirir.

Gel- meli -y-im	Gel- meli -y-iz
Gel- meli -sin	Gel- meli -sınız
Gel- meli	Gel- meli -ler

2- İstek Kipi: (-e, -a)

Fiile istek anlamı kazandıran kiptir.

Gel- e -y-im	Gel- e -lim
Gel- e -sin	Gel- e -sınız
Gel- e	Gel- e -ler

3- Şart Kipi: (-se, -sa)

Eyleme şart anlamı veren kiptir.

Gel- se -m	Gel- se -k
Gel- se -n	Gel- se -niz
Gel- se	Gel- se -ler

4- Emir Kipi: (Eki yoktur)

Eyleme "emretme" anlamı veren kiptir. Emir anlamı şahıs ekleriyle cümlenin anlamından çıkarılır. 1. şahısların çekimi yoktur.

--
Gel
Gel-sin
--
Gel-in(iz)
Gel-sin-ler

ŞAHIS EKLERİ

Fiildeki hareketi gerçekleştiren ya da o hareketin içinde bulunan varlığa **fiildeki kişi** denir.

	Görülen Geçmiş Zaman ve Şart Kipi İçin	Duyulan geçmiş Zaman, Şimdiki Zaman ve Gereklik kipi İçin	İstekl Kipi İçin	Emir Kipi İçin
1. Tekil Kişi	-m	-im	-im	---
2. Tekil Kişi	-n	-sin	-sin	---
3. Tekil Kişi	---	---	---	-sin
1. Çoğul Kişi	-k	-iz	-lim	---
2. Çoğul Kişi	-niz	-sınız	-sınız	-in (iz)
3. Çoğul Kişi	-ler	-ler	-ler	-sinler

FİİLLERDE OLUMSUZLUK ANLAMI

Fiilde bildirilen iş oluş ve hareketim gerçekleşmediği ve gerçekleşmeyeceğini bildiren fiiller olumsuz fiillerdir. Olumsuz fiiller **"-me, -ma"** ekleriyle yapılır.

Ancak geniş zamanın 2. ve 3. kişilerinde **"-mez, -maz"** ekleriyle olumsuzluk sağlanır.

Onlar da bu çalışmaya katılacaklar. (Olumlu Fiil)

Onlar da bu çalışmaya katılmayacaklar. (Olumsuz Fiil)

FİİLLERDE SORU ANLAMI

Fiil çekiminde soru anlamı **"mi, mi, mu, mü"** soru ekleri ile sağlanır. Soru eki, şahıs ekinden önce ya da sonra gelir.

- * Hiç ders çalıştınız mı?
- * Bana masal anlatmayacak mısın?
- * Arkadaşım eve gelmiş mi?
- * Konuyu bugün anlatıyor muyuz?

Fiilde Olumlu -Soru, Olumsuz - Soru

Arkadaşına haber verdin mi? (olumlu soru)

Arkadaşına haber vermedin mi? (olumsuz soru)

FİİLLERDE ANLAM KAYMASI

Cümle içinde bir fiil kipinin kendi anlamı dışında başka bir fiil kipinin yerine kullanılmasına **zaman (anlam) kayması** denir.

Yarın ailecek İstanbul'a geliyoruz. (Bu cümlede gelecek zamanda yapılacak bir eylem, şimdiki zamanda yapılmış gibi söylenmiştir.) (geliyoruz değil, geleceğiz olmalıydı.)

Başarmak için azimli davranır ve sonunda başarır. (davrandı/başardı)

Hoca bir gün pazara iner. (inmiş)

Ben onun ne istediğini bilirim. (biliyorum)

Başkan Bey, evrakı isterler. (istiyor)

Babam bu habere çok sevinir. (Sevinecek)

FİİLLERDE YAPI

Fiiller yapı bakımından üçe ayrılır: **Basit - Türemiş - Birleşik**

1. Basit Fiil

Yapım eki almamış, başka bir kelimeyle de birleşmemiş olan (sadece çekim eki alan) fiillere **Basit Fiil** denir.

Öğretmene bunu sordum.

Sor-du-m (kip ve kişi ekleri çıkartıldıktan sonra geriye kalan kısım kök haldeyse ve yapım eki almadıysa fiil basittir)

Öğretmene bunu sordurdum.

Sor-dur-du-m (kip ve kişi eki çıkartıldıktan sonra geriye "sordur(mak)" fiili kalır. Ancak fiilin kökü "sor(mak) fiilidir, "-dur" yapım ekini almıştır. Bu sebeple fiilimiz türemiştir.)

Geldim, yazacaksın, okumalılar, sevmeyeceğim, kıvrırdı, çeviriyor, kavuşursun...

(bu örneklerde kip ve kişi eklerini çıkardıktan sonra kök halinde basit fiiller kalır.)

2. Türemiş Fiil

Fiil yada isim soylu kelimelere yapım eki getirilerek yapılan fiillerdir. Kip ve kişi eki atıldıktan sonra yapım eki almış bir gövde geriye kalır.

Okula gelince çok rahatladım.

Rahat-la-dı-m (rahat, isim köküdür. "-la" yapım ekini alarak fiil olmuştur.)

İsim Kökünden Türetilmiş Fiiller			Fiil Kökünden Türetilmiş Fiiller		
Kök	Yapım Eki	Türemiş Fiil	Kök	Yapım Eki	Türemiş Fiil
Kara	-la	karala	Uyu	-t	Uyut
Yön	-el	yönel	Sor	-dur	Sordur
Kan	-a	kana	Bul	-un	Bulun
Göz	-ük	gözük	Piş	-ir	Pişir
mor	-ar	morar	Yaz	-il	Yazıl

3. Birleşik fiil

En az iki kelimenin birleşmesiyle oluşan fiillerdir. Üç ayrı şekilde birleşik fiil oluşturulur.

A- Yardımcı Fiille Oluşan Birleşik Fiil

Bir isim ve bir fiilin birleşmesiyle oluşur. İsmi fiil durumuna getiren fiile yardımcı fiil denir.

Yardımcı fiiller "etmek, olmak, eylemek, kılmak" fiilleridir.

İsim	Yardımcı Fiil	Birleşik fiil	NOT: etmek ve olmak yardımcı fiilleri dışındaki yardımcı fiiller çok sık olarak kullanılmazlar. Etmek ve olmak fiilleri ile birleşen fiillerde ses olayı oluyorsa fiil ve isim bitişik yazılır, olmuyorsa ayrı yazılır.
yardım	-et	Yardım etmek	
başarılı	-ol	Başarılı olmak	
hapis	-eyle	Hapseylemek	
mutlu	-kıl	Mutlu kılmak	

Derslerimize **dikkat etmeliyiz.**

Hayat bize **zehir oldu.**

Bu güne kadar çok **sabretti.**

Son maçı da **kaybettik.**

Not: Olmak ve etmek yardımcı fiilleri, asıl fiil olarak da kullanılabilir.

Bu yıl kirazlar erken **oldu. (asıl fiil)**

İşler yetişince herkes **memnun oldu. (Yrd. Fiil)**

B. Kurallı Birleşik Fiiller

İki fiilin birleşmesiyle oluşan fiillerdir. Dörde ayrılır.

1- Yeterlilik Fiili

2- Tezlik Fiili

3- Sürerlik Fiili

4- Yaklaşma Fiili

1- Yeterlilik Fiili

Bir fiile “(a)bil, (e)bil” fiilinin getirilmesiyle oluşur. Fiile yeterlilik anlamı kazandırır.

Sana her şeyi anlat**abil**irim.

Beni birazcık olsun dinley**ebil**irisin.

“(a)bil, (e)bil” cümleye yeterlilik anlamı dışında olasılık, ihtimal anlamı da katabilir.

Yarın burada olmay**abil**irim.

Sınavda zor sorular çık**abil**ir.

Yeterlilik fiilinin olumsuzunda, “(a)bil, (e)bil” fiilinin “bil-“ kısmı düşer, (a) kalır.

Yap**abil**irim (Olumlu- yeterlilik)

Yap**amam.** (olumsuz - yeterlilik)

tut**abil**irim (olumlu- yeterlilik)

tut**amam** (olumsuz -yeterlilik) **Yeterlilik fiilinin olumsuzu da birleşik fiildir.**

2- Tezlik Fiili

Bir fiile “(i-t-u-ü)ver-” fiilinin getirilmesiyle oluşturulur. Bahsedilen eylemin çabucak gerçekleştirildiği anlamını taşır.

Bak-(**v**)ver-di

dal**v**eriyoruz

at**v**ermiş

kaç**v**eriyorlar

Testteki tüm soruları çöz**ü**verdi.

Ne olur sanki yarın tatile çık**v**ersek.

Olumsuzu: söyleyiverin- söyleyivermeyin / söylemeyiverin

3- Sürerlik Fiili

Bir fiile “-(e)gel, -(e)kal, -(e)dur” fiillerinin getirilmesiyle oluşur. Cümleye süreklilik ve devam etme anlamı katarlar.

Ol-**agel**-mek

gid**edur**mak

şaş**akal**mak

Bu türkü böyle söylen**egelir**.

Arkadaşları gidince tek başına kal**akaldı**.

Sürerlik fiilinin olumsuzu yapılamaz

4- Yaklaşma Fiili

Fiile getirilen “-(e)yaz-” fiili ile yapılır. Bahsedilen fiilin gerçekleşmediği ama gerçekleşmeye çok az kaldığı anlamına gelir.

Düş-**eyaz**-dı-m

kırıl**ayaz**dı

Küçük kız korkudan öl**eyaz**mış.

Burada soğuktan don**ayaz**dık.

Yaklaşma fiilinin olumsuzu yapılamaz

C- Kaynaşık Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

Birden fazla kelimenin anlamca kaynaşarak, kalıplaşarak oluşturduğu, genellikle deyim halinde olan birleşik fiillerdir.

Bu şekilde davranarak **ateşle oynuyorsun**.

Çok ilginç fikirler **ileri sürüyor**.

Annesi onu **dört gözle bekliyordu**.

Kimi zaman **hayallere dalar**dı.

EK FİİLLER

EK FİİL: İsim soylu sözcüklere eklenerek onları cümle içinde yüklem yapan; basit zamanlı fiillere gelerek de onları birleşik zamanlı olmasını sağlayan “-i (mek)” fiiline denir.
Ek fiilin iki görevi vardır.

1- İsim Soylu Kelimeleri Yüklem Yapar

	Ek Fiil				
	-dir		-idi		-imiş
İsim	-dir	-tir	-di	-ti	-miş
	-dır	-tır	-di	-ti	-miş
	-dur	-tur	-du	-tu	-muş
	-dür	-tür	-dü	-tü	-müş

Güzel -dir (ek-fiilin geniş zamanı)

Güzel-di (ek fiilin görülen geçmiş zamanı)

Güzel-miş (ek fiilin duyulan geçmiş zamanı)

a- Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı (-i di)

Bahsedilen duruma tank olma anlamı vardır.

Dün çok hastaydım Eskiden burası bir parktı.

Az önce sizi arayan kimdi. O en sevdiğim kitaptı.

O gün onlar sınavdaydılar. Siz hafta sonu piknikteydiniz.

b- Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı (-i miş)

Bahsedilen duyma, öğrenme, sonradan fark etme anlamı vardır.

Dediklerine göre iyi bir futbolcuymuşsun.

O gün biz çok yorgunmuşuz.

Eskidende çok güzelmişsiniz.

Burada Ayşe Hanım diye biri varmış.

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş.

c- Ek Fiilin Geniş Zamanı (-dir)

Bahsedilen durumun her zaman gerçekleştiği anlamı vardır.

Çoğunlukla “dir” geniş zaman eki 3.tekil şahıs dışında kullanılmaz, isim soylu kelimenin yüklem olmasından kullanıldığı anlarız.

Ben öğrenciyim. Biz öğrenciyiz.

Sen öğrencisin. Siz öğrencisiniz.

O öğrencidir. Onlar öğrenciler.

Dikkat ederseniz “dir” ek fiilini sadece 3. tekil şahısta görüyoruz. Gerek 3. tekil şahısta da kullanılmayabilir. Yükleme isim olan cümlelerde ek fiil mutlaka vardır; ama düşmüştür.

Bu çocuğun sesi güzel. (güzeldir)

O bugün çok mutlu. (mutludur)

4- Ek Fiilin Şartı (-se, -sa)

Ek fiilin şartı, isim ve isim soylu kelimelere eklendiğinde onları yüklem yapmaz; sadece cümleye şart anlamı katar.

Hastay sanız doktora gidiniz. (doktora gitmenin şartı hasta olması)

Baban zenginse bize de yardım eder.

Hüzünlüyse mutlaka şiir okumuştur.

İyi bir adam san sözlerine dikkat etmelisin.

Hava güzelse yürüyüşe çıkalım.

2- Birleşik Zamanlı Filler

Ek fiilin ikinci görevi, basit zamanlı fiillere ikinci bir kip gibi gelerek onları birleşik zamanlı yapmaktır.

Basit zamanlı fiillere “-di, -miş, -se” ek fiilleri getirilerek, fiillerin “**hikaye, rivayet ve şart**” olmak üzere üç birleşik zamanı yapılır.

FİİL TABLOSU	KİP EKİ	EK FİİL			ŞAHIS EKİ
	HABER KİPİ	HİKAYE	-idi	-dı, -di, -du, -dü -tı, -ti, -tu, -tü	
	-di -miş -yor -ecek -r, -ar, -er	RİVAYET	-imiş	-mış, -miş -muş, -müştü	
	DİLEK KİPİ	ŞART	-ise	-sa, -se	
	-meli -sa -a				

Ek fiilin Hikayesi (i-di)

Yaptıy-dım (görülen geçmiş zamanın hikayesi)

Yapmış-tım (duyulan geçmiş zamanın hikayesi)

Yapıyor-dum (şimdiki zamanın hikayesi)

Yapacak-tım (gelecek zamanın hikayesi)

Yapar-dım (geniş zamanın hikayesi)

Yapmalı-y-dım (gereklilik kipinin hikayesi)

Yapa-y-dım (istek kipinin hikayesi)

Yapsa-y-dım (şart kipinin hikayesi)

Not : Ek fiilin emir kipi çekimi yoktur.

Ek Fiilin Rivayeti (i-miş)

Hazırlamış-mış (duyulan geçmiş zamanın rivayeti)

Hazırlıyor-muş (şimdiki zamanın rivayeti)

Hazırlayacak-mış (gelecek zamanın rivayeti)

Hazırlar-mış (geniş zamanın rivayeti)

Hazırlamalı-y-mış (gereklilik kipinin rivayeti)

Hazırlaya-y-mış (istek kipinin rivayeti)

Hazırlasa-y-mış (şart kipinin rivayeti)

Not: Görülen geçmiş zamanın rivayeti yoktur.

Ek fiilin Şartı (-se, -sa)

Güldü-y-se-k (görülen geçmiş zamanın şartı)

Gülmüş-se-k (duyulan geçmiş zamanın şartı)

Gülecek-se-k (gelecek zamanın şartı)

Gülüyor-sa-k (şimdiki zamanın şartı)

Güler-se-k (geniş zamanın şartı)

Gülmeli-y-se-k (gereklilik kipinin şartı)

Not: İstek ve şart kipinin birleşik zaman çekimi yoktur.

Not: Birleşik zamanlı fiiller ile birleşik yapıları fiilleri karıştırmamalıyız.

Söylüyordum (Birleşik zamanlı fiil)

Söyleyebilirim (Birleşik yapıları fiil)

Ek Fiilin Cümleye Kattığı Anlamlar

Ek fiil cümleye “şart, küçümseme, gereklilik, terk edilmiş bir alışkanlık, kesinlik, başkasından duyma, ihtimal, gerçekleşmemiş niyet...” anlamları katar.

Kar yağarsa yollar kapanır. (şart)

Sınava çok çalışmışım. (küçümseme)

Sabah erkenden yola çıkmalıydık. (gereklilik)

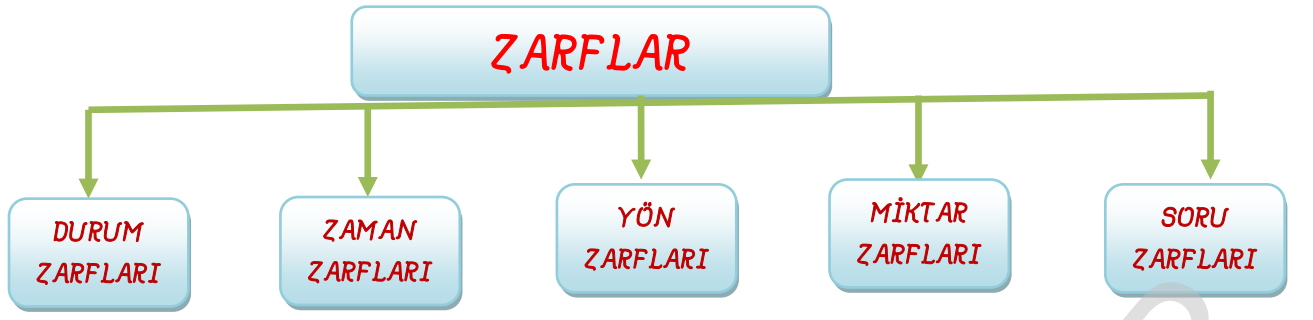
Eskiden çok çay içerdim. (terk edilmiş alışkanlık)

Uygurluk yazının bulunmasıyla başlamıştır. (kesinlik)

Bakışları insanı çok etkilemiş (başkasından duyma)

Şimdi çoktan uyumuştur. (ihtimal)

Hani bayramda bize gelecektiniz. (gerçekleşmemiş niyet)

Fiillerin, sıfatların ve zarfların anlamını tamamlayan kelimelerdir. Fiillerin anlamını yer, durum ve zaman yönünden; sıfatların anlamını azlık-çokluk yönünden; zarfların anlamını yine azlık-çokluk yönünden tamamlar:

DURUM ZARFLARI

Fiilin durumunu yani nasıl yapıldığını bildiren sözcüklendir. Fiile sorulan "**nasıl**" sorusuna cevap verir.

"Kardeşim, hızlı koşardı."

"Mobilyalar çok yeni görünüyordu."

- Nasıl görünüyor?

- Yeni görünüyor.

"Derdini iyi anlattıysan çözüm bulursun."

"Neden çok sessiz konuşuyorsun?"

ZAMAN ZARFI

Fiilin yapıma zamanını bildiren sözcüklere **zaman zarfı** denir. Zaman zarfları fiile sorulan "**ne zaman**" sorusuna cevap verir.

"İzmir'den dün geldim."

cümlesinde "dün" sözcüğü,

"Bu konuyu akşam konuşalım."

cümlesinde "akşam" sözcüğü,

"O erken kalkar, geç yatardı." Erken ve geç sözcükleri

YÖN ZARFI

Fiilin yöneldiği yeri bildiren sözcüklere **yön zarfı** denir. Yön zarfları ek almadan kullanılır ve fiile sorulan "**nereye**" sorusuna cevap verir. Bunlar "**aşağı, yukarı, içeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri**" sözcükleri eylemin yönünü belirttiğinde yön zarfı olur.

"İsterseniz aşağı inelim." "İsterseniz aşağıya inelim."

Aşağı inecek misiniz?

Öte git de rahatlayalım. Geri gelmeyi düşünüyorlar mı?

Beri gel de ne ezdiğine bak.

İleri git, sonra tekrar gelersin. Dışarı çıkarsan üşürsün.

İçeri gir de, biraz konuşalım.

MİKTAR ZARFLARI

Fiilleri miktar bakımından sınırlandıran sözcüklendir. Miktar zarfları diğer zarflardan farklı olarak fiilin, sıfatın, zarfın miktarlarını da bildirir. Miktar zarfları fiile sorulan "**ne kadar**" sorusuna cevap verir.

"İstanbul'da çok gezdiniz mi?"

"Çok hızlı koşuyor."

"Ne kadar hızlı?" diye sorduğumuzda ise "çok" cevabı gelir.

Zarfın derecesini bildiren bu sözcüğe de zarf diyoruz.

"O, bu derse pek çalışmadı."

"Fazla mal göz çıkarmaz."

SORU ZARFLARI

Cümlelerde zarfları bulmak için kullandığımız sorular vardı.

"Sizi nasıl tanıdım?"

"Gittiği yerden ne zaman dönecek?"

"Ne kadar hızlı yürüyor?"

"Neden söz vermesine rağmen gelmiyor?"

"Ne konuşup duruyorsun ki?"

ADNAN BARAN ÖNER

METİN TÜRLERİ (EDEBİ TÜRLER)

Edebiyat, duygu ve düşünceleri söz ya da yazıyla etkili bir şekilde anlatma sanatıdır.

1. Yazı (Metin) Türleri

Duygu, düşünce ve hayallerin sözlü ya da yazılı olarak, etkilayıcı bir şekilde anlatma isteği edebiyatın doğmasına neden olmuştur. Edebiyatın oluşumu içerisinde yazının biçim ve içerik özelliklerine o yazının türü denmektedir.

ANLATMAYA BAĞLI EDEBİ TÜRLER (OLAY ETRAFINDA GELİŞEN TÜRLER)

1. Masal

Olağanüstü olaylarla süslü, olağanüstü kişilerin başından geçen, zaman ve yer kavramları belirli olmayan hayalî olayların anlatıldığı yazılara masal denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Masalda eğitici ve öğretici esastır.
- * Masallardaki olaylar gerçeğe uymaz.
- * Kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir.
- * Masalın geçtiği yer ve zaman belirsizdir.
- * Masallar tekerlemeyle başlar.
- * Masaldaki karakterler; cinler, periler, devler ve hayvanlar olabilir.
- * Masalların sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.
- * Ulusal konulara yer verilmez, evrensel konular ve mesajlar içerir.

2. Hikâye (Öykü)

Olmuş veya olabilecek olayları belli bir plan çerçevesi içinde yer ve zamana bağlı olarak anlatan yazı türüne hikâye (öykü) denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar anlatılır.
- * Dar bir zaman dilimini kapsar.
- * Olayla ilgili yer ve zaman bellidir.
- * Romana göre kısa eserlerdir.
- * Karakter sayısı azdır.
- * Serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur.
- * Kısa soluklu eserlerdir.
- * Olay, başlangıçtan sonra doğru giden bir olayın bir anlık parçasıdır.

3. Roman

Toplumların ve fertlerin başından geçmiş veya geçmesi mümkün olayları geniş olarak, ayrıntılarıyla anlatan yazı türüne roman denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar anlatılır.
- * Geniş bir zaman dilimini kapsar.
- * Olayla ilgili yer ve zaman bellidir.
- * Hikâyeye göre uzun eserlerdir.
- * Karakter sayısı fazladır.

Hikaye ile Roman Arasındaki Farklar:

- * Hikâyeye türü, romandan daha kısadır.
- * Hikâyede temel öge olaydır. Romanda ise temel öge karakter, yani kişidir. Hikâyeler olay üzerine kurulur, romanlar ise kişi üzerine kurulur.
- * Hikâyede tek olay bulunmasına karşılık romanda birbirine bağlı olaylar zinciri vardır. Romandaki olaylardan her biri hikâyeye konu olabilir.
- * Hikâyede kahramanların tanıtımında ayrıntıya girilmez, kahramanlar her yönüyle tanıtılmaz. Romandan farklı olarak hikâyede kişiler sadece olayla ilgili yönleriyle anlatılır. Bu yüzden hikâyelerdeki kişiler bir karakter olarak karşımıza çıkmaz.
- * Öyküde, olayın geçtiği yer (çevre) sınırlıdır ve ayrıntılı olarak anlatılmaz. Romanlarda olaylar çok olduğu için olayların geçtiği çevre de geniştir. Bu çevreler çok ayrıntılı olarak anlatılır.
- * Hikâyeler kısa olduğu için anlatım yalın, anlaşılır ve özeldir. Romanlarda ise anlatım daha ağır ve sanatlardır.

4. Destan

Bir ulusun kahramanlıklarını, savaşlarını, büyük toplumsal olaylarını anlatan ve genellikle şiir (nazım) biçiminde oluşturulan eserlere destan denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Yazı türleri içinde en uzun olanıdır.
- * Efsaneden sonra bilinen en eski türdür.
- * Sözlü edebiyat ürünüdür; ancak sonradan yazıya geçirilen destanlar da vardır.
- * Olağanüstü olaylar ve kahramanlar vardır.
- * Destan kahramanları yarı tanrısal nitelikler taşıyan han, hakan ve kağan gibi kişilerdir.

Destanlar doğal ve yapay (suni) olmak üzere ikiye ayrılır:

4.1. Doğal Destanlar

Halk ozanlarının büyük toplumsal olayları anlattıkları destanlardır. Doğal destanların yazarı belli değildir, yani anonimdir.

4.2. Yapay (Suni) Destanlar

Yazarı belli olan, daha yakın zamanda yazılan ve olağanüstü durumlara daha az yer veren destan türüdür.

5. Efsane (Söylence)

Halkın duygu, düşünce ve hayal dünyasında doğarak ağızdan ağıza dolaşan, gelenek ve göreneklerin oluşumunu etkileyen hikayelere efsane denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Hayal gücünün ürünü ve bilinen en eski türdür.
- * Eski dönemlerde tabiat olaylarının nedenlerini bilmeyen insanlar, bu olayları açıklama gereği hissetmişlerdir. Yağmurun yağması, gök gürültüsü, şimşek çakması gibi birçok olayı kendilerine göre yorumlamışlar, efsaneler vasıtasıyla bunlara açıklık getirmişlerdir.
- * Efsanelerde kahramanlar Tanrı, ruh, melek gibi kavramlar bazen de taş, kaya, dağ gibi doğa parçası unsurlardır. Bu kahramanlar hikayelerde kişileştirilir (teşhis) ve konuşturulur (intak).

Efsane ile Destan Arasındaki Farklar:

- * Destanlardaki olayları tarih sayfalarında bulmamız mümkündür. Ama bunu efsane için her zaman söyleyemeyiz.
- * Destanlar genellikle şiir (manzum) biçiminde yazılırken, efsaneler düz yazı (nesir) biçimindedir.
- * Destanlar milletlerin yaşamış olduğu önemli olayları konu alır. Bu bakımdan bu önemli olayları bir tarihi gerçeklik olarak görebiliyoruz. Ancak bunu bütün efsaneler için söylememiz mümkün değildir.
- * Efsanelerin benzerlerini başka milletlerde de bulabiliriz. Fakat destanlar milli oldukları için benzerleri olamaz, sadece bir millete aittirler.

Efsane ile Masal Arasındaki Farklar:

- * Masallar tamamen olağanüstü, olağandışı olayları anlatırken efsaneler toplumsal olaylar ilgili insanların doğaüstü olaylara karşı verdiği savaşı anlatır.
- * Masallar her zaman mutlu sonla biterken efsaneler her zaman mutlu sonla bitmez.
- * Masalın amacı eğitcilik, efsanenin amacı ise bazı olaylara açıklık getirmektir.

6. Tiyatro

Dram, komedi, trajedi gibi sahnede oynanmak üzere yazılan edebiyat türlerinin ortak adına tiyatro denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Genellikle oynanmak için yazılır. Okunmak için yazılan tiyatro türleri de vardır.
- * Olayları oluş hâlinde gösterir.
- * Konuşma ve eyleme dayanan bir türdür.
- * İnsana ders vermek, onu düşündürmek onu yorum yapmaya yönlendirmek amacı taşır.
- * Tiyatronun unsurları: "Yazar, eser, oyun ve seyirci" dir.
- * Tiyatronun temel öğeleri: "Olay, yer, zaman ve kişiler" dir.

KİŞİSEL HAYATI KONU ALAN METİNLER

1. Günlük (Günce)

Düzenli bir biçimde yazılan, tarih atılan günlük notlara, bir yazarın yaşamı boyunca günü gününe yazdığı yazılara günlük denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Olaylar günü gününe, tarih belirtilerek yazılır.
- * Kısa yazılardır.
- * Kalem alan kişinin yaşamından izler taşır.
- * İçten ve sevecendir. Anlatımda "iç konuşma" yöntemi kullanılır.

2. Anı (Hatıra)

Yaşanmış olayların, üzerinden zaman geçtikten sonra yazıldığı yazı türüne anı (hatıra) denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Bir kişinin yaşadığı veya tanık olduğu olaylar anlatılır.
- * Yazar, olayları kendi bakış açısından anlatır
- * Geçmişe ışık tutar.
- * Tarihsel olayların öğrenilmesine katkıda bulunur.

Günlük ile Anı Arasındaki Farklar:

- * Günlükte olaylar günü gününe yazılırken anı da geçmişteki olaylar anlatılır. Bir bakıma günlük geleceğe yönelik, anı ise geçmişe yöneliktir

3. Gezi Yazısı (Seyahatname)

Gezilip görülen yerlerin ve o yerlerle ilgili izlenimlerin anlatıldığı yazılara gezi yazısı denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Gezilip görülen yerler edebî bir üslupla anlatılır.
- * Yazarın duygu ve düşüncelerini içerebilir.
- * Gözlem gücüne dayanır.
- * Anlatılanlar gerçektir, hayal ürünü değildir.

4. Biyografi (Yaşam Öyküsü)

Tanınmış, eserler yazmış, ün bırakmış kişileri tanıtmak amacıyla yazılan yazılara biyografi denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Önemli şahısların hayatı başkası tarafından anlatılır.
- * Anlatılan kişinin hayatı tarih sırasına göre ele alınır.
- * Kurgusal değildir, gerçekçidir.
- * Üçüncü kişinin ağzıyla anlatılır.

5. Otobiyografi (Öz Yaşam Öyküsü)

Bir insanın, kendi hayatını kendisinin yazdığı eserlere otobiyografi denir. Biyografilerde kişinin hayatı, çalışmaları başkası tarafından yazılırken otobiyografilerde kişi kendisini anlatır, yazar.

ÖZELLİKLERİ

- * Kaynak olarak kişi kendisini ve aile büyüklerinden aldığı bilgiyi kullanır.
- * Birinci kişinin ağzıyla anlatılır.

GAZETE VE DERGİ ETRAFINDA GELİŞEN METİNLER

Deneme

Bir yazarın herhangi bir konu üzerinde, özel görüş ve düşüncelerini iddiasız, kesin kurallara varmaksızın anlattığı yazılara deneme denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Denemede konu sınırlaması yoktur. Yazar, istediği konuyu ele alıp işleyebilir.
- * Yazarın anlattıklarını kanıtlama kaygısı yoktur.
- * Yazar kendisiyle konuşuyor gibi bir anlatım kullanır. Daha doğrusu kendi içiyle yaptığı konuşmaları yazıya geçirir.
- * Anlatılanlar kesin bir sonuca bağlanmaz.
- * Denemede alabildiğine kişisel ve kendine özgülük vardır.
- * Dünya edebiyatında Montaigne, Türk edebiyatında ise Nurullah Ataç bu türün en önemli temsilcisidir.

2. Makale

Herhangi bir konuda bilgi vermek veya bir gerçeği savunmak için yazılan yazılara makale denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Makalenin temel ögesi fikirdir.
- * İnceleme ve araştırmaya dayanır.
- * Bir tezi savunmak, desteklemek amacı taşır.
- * Makalelerde bilimsel verilerden yararlanılır.
- * Gazete ve dergi yazısıdır

3. Eleştiri (Tenkit)

Bir sanat eserinin olumlu ya da olumsuz yanlarını somut verilere dayanarak yargılayıp eserin gerçek değerini orta-ya koymak amacıyla yazılan yazı türüne eleştiri denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Eleştiri yazıları, bir eseri tanıtmayı amaçlar.
- * Eleştiri yapan kişiye eleştirmen denir.
- * Değerlendirme yazıdır.
- * Eleştiri denince, akla eserin olumsuz yanlarının belirlenip okuyucuya aktarılması gelir. Bu yanlış bir düşüncedir. Gerçek bir eleştiri de eleştirilen eserin hem olumlu hem de olumsuz yanları bir arada verilir.
- * Eleştirinin amacı, okuyucuya ve yazara kılavuzluk yapmaktır

4. Söyleşi (Sohbet)

Yazarın, gündelik olaylarla ilgili düşüncelerini, okuyucu ile karşı karşıya oturup konuşuyormuş gibi içten bir hava içinde yazdığı yazılara sohbet denir.

ÖZELLİKLERİ

- * Karşılıklı konuşma havası içinde yazılır.
- * Belirli konusu yoktur. Yerine ve zamanına göre sıkıcı olmayan her şey sohbet konusu olabilir.
- * Gazete ve dergi yazıdır.
- * Yazarın kendi kişisel düşüncesi ağırlıktadır.
- * En önemli özelliği, samimi bir üslupla kaleme alınmasıdır.
- * Yazarın öğretme ve kanıtama amacı yoktur

5. Fıkra (Köşe Yazısı)

Bir yazarın, herhangi bir konu üzerinde, kişisel anlayış, görüş ve düşüncelerini güzel bir üslupla, hiçbir kanıtama gereği duymadan anlattığı yazı türüne fıkra denir.

İki tür fıkra vardır: Gazete fıkraları, nükteli hikâyecik türündeki fıkralar. Yazı türü olarak "gazete fıkraları" kabul edilmektedir. Gülmeye yazılardan olan fıkraları, gazete yazı türü olan fıkrayla karıştırmamalıyız.

ÖZELLİKLERİ

- * Gazete yazısıdır.
- * Yazar düşüncelerini kanıtama yoluna gitmez.
- * Dil doğaldır. Günlük deyimlere, yer yer nükteli sözlere yer verilir.
- * Okuyucuyla sohbet ediyormuş havası hakimdir. Anlatım senli benlidir.

ŞİİR BİLGİSİ

ŞİİR: Duygu, hayal ve düşüncelerin bir düzene bağlı olarak, çekici bir dil ve ahenkli mısralar içinde aktarılmasına **şiiir** denir. Şiir, bir ana duygu etrafında örgülenir. Diğer türler gibi şiir de bir plana sahiptir. Ancak her ölçülü ve kafiyeli metin, şiir değildir. Şiirde "duygu" temel unsurdur ama duygunun dışında "düşünce" ve "hayal" de vardır. Şiirde "sanat" öğesi ağır basar. Bu bakımdan şiirde sözcük seçimi öne çıkar. Aslında şiir, sözcüklerin ahenk oluşturacak şekilde bir araya getirilmesinden oluşur.

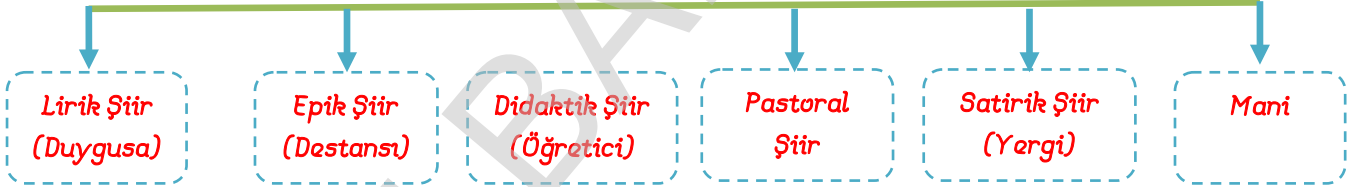
Şiir yazana **şair** denir. Halk şiiri yazan ve bunu çalıp söyleyene de **ozan** denir. Günümüzde ise şair yerine ozan sözü de kullanılmaktadır.

Her şiirin bir başlığı vardır. Başlığın, şiirde anlatılanlarla uyumlu olması gerekir. Şiirde her bir satıra **dize (mısra)** denir. Şiiri yazarken her dizenin başındaki harf büyük harfle yazılır.

Dört dizelik kümelere **kıta (dörtlük)** denir. İki dizeden oluşan kümelere de **beyit** adı verilir. Şiiri, düz yazıdan ayıran **ölçü, kafiye, uyak şeması** gibi ahenk unsurları vardır.

Her şiirin belli bir konusu, üslubu vardır. Kimi aşk, ayrılık konusunu işler, kimi okura bir bilgiyi özlü bir şekilde verir, kimi ise birini eleştirir. İşte şiirlerin bunlara göre sınıflandırılması şiir türlerini ortaya koyar. Bunlar Yunancadaki adlarıyla adlandırılır: Lirik, Epik, Didaktik, Pastoral, Satirik. Tanzimat'tan sonra oluşan bu adlandırmadan önce Türk şiiri, nazım şekillerine göre sınıflandırılırdı: Gazel, Kaside, Şarkı, Kuşma, Destan, Varsağı, Mani, Ağıt vb.

ŞİİR

LİRİK ŞİİR (DUYGUSAL)

İçten gelen heyecanları coşkulu bir dille anlatan duygusal şiirlere **lirik şiir** denir. Bu şiirlerde "sevgi, özlem, ayrılık" gibi konular işlenir.

Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak,
Ben aşkımla bahar getirdim sana;
Tozlu yollarından geçtiğim uzak
İklimden şarkılar getirdim sana.

Ahmet Muhip Dıranas

Beni Unutma

Bir gün gelir de unutmmuş insan
En sevdiği hatıraları bile
Bari sen her gece yorgun sesiyle
Saat on ikiyi vurduğu zaman
Beni unutma

Ümit yaşar Oğuzcan

EPİK ŞİİR (DESTANSI)

Kahramanlık, yiğitlik, savaş konularını işleyen ya da tarihsel bir olayı coşkulu bir anlatımla işleyen şiirlere **epik şiir** denir.

Bizdik o hücumun aşkıyla kanatlı
Bizdik o sabah ilk atılan saf ta yüz atlı
Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle
Canlandı o meşhur ova at kişnemesiyle

26 Ağustos 1922

Şu kopan fırtına Türk ordusudur yâ Rabbi.
Senin uğrunda ölen ordu, budur yâ Rabbi.
Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmin,
Galip et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın!

Yahya Kemal Beyatlı

DİDAKTİK ŞİİR (ÖĞRETİCİ)

Belli bir düşünceyi kabul ettirmek veya belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, ahlaki bir ders çıkarmak için yazılan öğretici şiirlere **didaktik şiir** denir.

Güzel dil, Türkçe bize,
Başka dil, gece bize.
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize

Ziya Gökalp

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır

Yunus Emre

PASTORAL ŞİİR (DOĞAL)

Doğa güzelliklerini; orman, yayla, dağ, köy ve çoban yaşamını ve bu hayata duyulan özlemi ifade eden şiir türüne **pastoral şiir** denir.

ÇOBAN ÇEŞMESİ

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi.
Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi?

Gönlünü Şirin'in aşkı sarınca,
Yol almış hayatın ufuklarınca;
O hızla dağları Ferhad yarınca,
Başlamış akmağa çoban çeşmesi

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

SATİRİK ŞİİR (YERĞİ / ELEŞTİREL)

Toplum hayatındaki aksayan yönlerin, düzensizliklerin; insanların çeşitli konulardaki beceriksizliklerinin ve zayıflıklarının anlatıldığı yergi şiirlerine **satirik şiir** denir. Bu şiir türü, Halk edebiyatında "taşlama"; Divan edebiyatında "hicviye"; günümüz edebiyatında ise "yergi" adıyla bilinir.

KUYRUKLU ŞİİR

Uyuşamayız, yollarımız ayrı;
Sen ciğercinin kedisi, ben sokak kedisi;
Senin yiyeceğin kalaylı kapta;
Benimki arslan ağzında,
Sen aşk rüyası görürsün, bense kemik.

Ama seninki de kolay değil kardeşim,
Kolay değil hani,
Böyle kuyruk sallamak Tanrının günü.

Orhan Veli Kanık

ADNAN BARAN ÖNER

NOKTALAMA İŞARETLERİ

NOKTA (.)

* Cümlenin sonuna konur.

“Çocuklar bahçede oynuyor.”

* Kısaltmaların sonuna konur.

“Dr. Ayhan Bey tanıdığımızdır.” (doktor)

* Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur. (-ıncı, -inci anlamında)

“Yarışmada 1. olmuş.” (birinci)

* Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

“Yazar, 10.10.1973 tarihinde doğmuş.”

* Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

“Okulumuz sabah saat 08.30’da açılıyor.”

NOKTALI VİRGÜL (;)

* Cümle içinde virgülle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur.

“Bu bölgede genellikle erkek çocuklara Ali, Tuğrul, Cem; kız çocuklara ise Fatma, Aynur, Demet adları verilir.”

* Öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.

“Eşek ölür, semeri kalır; insan ölür eseri kalır.”

* Virgülle ayrılmış örnekleri farklı örneklerden ayırmak için konur.

“Türkiye, Almanya; Ankara, Paris.”

* Kendilerinden önceki cümleyle ilgi kuran “ancak, yalnız, fakat, lâkin, çünkü, yoksa, bundan dolayı, sonuç olarak, bununla birlikte, öyleyse” vb. bağlaçlarından önce konur.

“Dün seni kütüphanede çok bekledim; ama gelmedin.”

VİRGÜL (,)

* Eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur.

“Rıfki akıllı, çalışkan, terbiyeli bir öğrencidir.” (sıfatların arasına)

“Çantasına kitabını, defterini, kalemını özenle yerleştirdi.” (nesnelere arasında)

* Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.

“Ülkemi seviyorum, insanları tanıyorum, kendimi biliyorum.”

* Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur.

“Arkadaşları, yarın yazılımız var!”

* Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek için konur.

“Genç, doktorlar yardım istedi.”

* Cümlede ara sözlerin başına ve sonuna konur.

“Yazar, Ömer Seyfettin, sade bir Türkçe ile yazmıştır.”

* Özne ile yüklem arasına başka ögeler girmişse öznenin sonra kullanılır.

“Kitap, kültürel birimi nesillerden nesillere aktarmak çok önemli bir köprü görevindedir.”

* Bir durum, düşünce veya soruya kabul veya reddetmek için kullanılan “evet, hayır” gibi sözcüklerden sonra kullanılır.

“Evet, bu kitabı ben yazdım.”

İKİ NOKTA (:)

* Kendisinden sonra örnek verilecek cümlenin sonuna konur.

“Anlatılanlardan şunu anladım: Sanat topluma geliştirir.”

* Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlenin sonuna konur.

* Doğrudan yapılan aktarmalarda, aktarılan söz ya da yazıdan önce konur.

Öğretmenimiz: “Planlı çalışanlar başarılı olur.” dedi.

* İki noktadan sonraki açıklama bağımsız bir cümle ise, bu cümlenin ilk harfi büyük; iki noktadan sonraki açıklama tek tek örneklerden oluşursa, ilk harf küçük olur.

“Bahçede tür tür çiçekler vardı; gül, karanfil, lüle, menekşe...”

Babam: “Ödevlerini yapmadan uyumayın.” dedi.

SORU İŞARETİ (?)

* Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur.

“Bu şiiri kim yazmış?”

* Bilinmeyen yer, tarih, vb. durumlar için kullanılır.

“Yunus Emre (? - 1320) dilimizi çok iyi kullanırdı.” (Doğumu bilinmiyor anlamındadır.)

* Soru cümlesi veya ifadesi olmadığı hâlde soru anlamını taşıyan ifadelerden sonra da soru işareti konur.

“Adımız?”

“Doğum yeriniz?”

* Bir bilginin şüphyle karşılandığı veya kesin olmadığı durumlarda soru işareti parantez (ayraç) içinde kullanılır.

“1496 (?) yılında doğan sanatçı birçok eser vermiştir.”

ÜNLEM İŞARETİ (!)

* Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur.

“Yeter, susun artık!”

“Allah Allah!” Nerede çocuk?

* Hitapların ve seslenmelerin sonuna gelir.”

“Ey Türk Gençliği!”

* Parantez içindeki ünlem (!) işareti söylenilene inanılmadığı, alay edildiği anlamını verir.

“Rıfki, sınıfın en akıllı (!) öğrencisidir.”

UZUN ÇİZGİ (—)

* Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır.

- Bu araba senin mi?

- Evet!

- Niçin buraya bıraktın?

- Başka yer bulamadım...

KISA ÇİZGİ (_)

* Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur.

“Kitap okumanın değerini bilmeyen ulusların ileri gitmesi olanaksızdır.”

* Cümlede ara sözleri ve ana cümleleri ayırmak için kullanılır.

“Bu filmi - film seyretmeyi çok severim - geçen yıl izlemiştim.”

* Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır. Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır:

gitmek - git bak - ı - ın -den, -ki, -lık...

* İki kelime arasında “ve, ile” anlamında ya da gruplarına göre viyle kullanılır.

“Eser 1923 - 1938 arasındaki siyasal yaşamımızı anlatıyor.”

“Türk ile Azerbaycan ilişkileri gelişiyor.”

YAY AYRAÇ (PARANTEZ) (())

* Yazının veya sözün aslında olmayıp, sonradan eklenmiş, açıklayıcı kelimeleri, söz gruplarını, sözün söylendiği anda olup biteni belirtmek için kullanılır.

“Bu kitabı (Nutuk) herkes okumalı.”

* Tiyatro eserlerinde konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak için kullanılır.

Adam: (Hafif gülümseyerek) Beni duymadın mı?

Kadın: (Dikkate almıyormuş gibi davranarak) Ne dediniz?

* Alıntıların aktarıldığı eseri veya yazarı göstermek için kullanılır.

“Cumhuriyet fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister.”

TIRNAK İŞARETİ (" ")

* Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içinde yazılır.

Atatürk öğretmenlere:

"Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır." dedi.

* Özel olarak belirtilmek istenen (vurgulanan) sözler tırnak içine alınır.

"Ülkemizde "çevre" konusunda yetişen duyarlı olan kişi pek az."

* Tırnak içine alınan başlıklardan sonra kesme işareti kullanılmaz.

"Nutuk"u okudunuz mu?

KESME İŞARETİ (')

* Özel isimlere getirilen çekim eklerini ayırmak için kullanılır.

"Atatürk'ün Türkiye'si çok gelişti."

* Özel isimlere getirilen yapım ekleri kesme işaretiyle ayrılmaz.

"İzmirliiler bu olaya çok sevinmişti."

* Kısaltmalara getirilen ekler kesme işaretiyle ayrılır.

"23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışı yapıldı."

* Bir harf veya ekten sonra gelen ekleri ayırmada kullanılır.

"Alfabemizde u'dan önce t harfi vardır."

* m(metre), l(litre), km(kilometre) gibi kısaltmalardan sonra kesme işareti kullanılmaz.

"Yüz kg. lık yükü taşıdı."

* Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur.

"Şirketimizin 50. yılını kutladık."

* Özellikle belirtilmek ve gösterilmek istenen harf veya kelimedenden sonra kesme işareti getirilir.

"Bağlaç olan ile'nin yerine ve getirilebilir."

DÜZELTME İŞARETİ

* Yazılışları bir, anlamları ve okunuşları ayrı olan kelimeleri ayırt etmek, inceltmek ve okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine düzeltme işareti konur.

adem (yokluk),
(pazar yeri),
alışkanlık

adet (sayı),
âdem (insan)
âlem (evren)

alem (bayrak) hal
âdet (gelenek,
hâl (durum)

* Yabancı dillerden Türkçe'mize giren birtakım kelime ve eklerde "g, k, l" ünsüzlerinin ince okunduğunu göstermek için bu ünsüzlerden sonra gelen "a ve u" sesleri üzerine düzeltme işareti konur. Hangi harf in üzerine konursa o harfi ve o harften önceki harfi ince okutur.

"hikâye, dükkân, kâğıt, kâr, ahlâk, hilâl, üslûp, istiklâl, lâle, felâket, rüzgâr..."

EĞİK ÇİZGİ (/)

* Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasına konur.

Memleket isterim /Yaşamak sevmek gibi gönülden olsun; /Olursa bir şikâyet ölümden olsun.
(Cahit Sıtkı Tarancı).

- Sarı Zeybek şu dağlara yaslanır, / Yağmur ya-ğar silahları ıslanır. / Bir gün olur deli gönül
uslanır, / Yazık olsun telli doru şamına, / Eğil bir bak mor cepkenin kanma... (Türkü)

* Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur. *Laleli Sokak, 5/10 Kavaklıdere/ANKARA*

* Bir yazıda sözcüğün her iki anlama da gelebileceğini vurgulamak için kullanılır.

*Diyeğim bazıları da analar babalar bağrılarına basmışlardı, ama, ortada dönen para /sızlık
göz önündeydi.*

(Nezihe Meriç)

* Bir sözcüğün anlamının hangi bağlamda kullanıldığını netleştirmek için kullanılır.

Edebiyatta/Şiirde Sembol kullanımı Öykü! Anlatı bütünlüğü (Kemal Özmen)

* Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır.

-a/-e, -an /-en, -lık /-lik, -madan /-meden.

* İngilizce-Türkçe veya başka dillerden Türkçeye çeviri yapıldığında kullanılır.

Edebiyat Fakültesi Dergisi/ Journal of Faculty of Letters

* Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

18/11/1969, 15/IX/1994.

* Genel Ağ adreslerinde kullanılır.

<https://www.cokbilgi.com>

* Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.

70/2=35

Yazım Kuralları

Yazım kuralları, bir dili kullanırken yazıda ve söyleyişte kişiden kişiye farklı anlamlar oluşmaması için belirlenen ve herkes tarafından benimsenen kurallardır.

Dilimizi güzel kullanmak, söylemek istediklerimizi iyi anlatabilmek için yazım (imlâ) kurallarını bilmemiz gerekmektedir. Bu, bize sadece sınavlarda değil, günlük hayatta da kolaylık sağlayacaktır. Çünkü ömrümüz yazılarla iç içe geçmektedir.

1. BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER

1. Cümleler büyük harfle başlar.

Elindeki kitabı bize tanıttı.

Kapıyı almış yaşlarında bir teyze açtı.

2. Cümle içinde başkasından aktarılan ve tırnak içine alınan cümleler büyük harfle başlar.

Babam kardeşime seslendi: "Ayşe, gelirken bıçakla çatal da getir!"

Sabri Bey: "Sabah erkenden yola çıkalım." dedi.

3. İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar. Ancak iki noktadan sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bu örnekler büyük harfle başlamaz.

Size tavsiyem şu: Her zaman düzenli çalışın.

Rafta ne yok ki: konserveler, şekerler, kutular...

4. Dizeler genellikle büyük harfle başlar.

Vurulup tertemiz alından, uzanmış yatıyor.

Bir hilâl uğruna, ya Râb, ne güneşler batıyor!

5. Özel adlar büyük harfle başlar.

Kişi adları ve soyadları büyük harfle başlar.

Ömer Seyfettin, Nazım Hikmet, Necip Fazıl Kısakürek...

Bu şiir Mehmet Akif Ersoy'a aittir.

6. Takma adlar da büyük harfle başlar.

Avni (Fatih Sultan Mehmet), Demirtaş (Ziya Gökalp)

7. Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar.

Kadı Mehmet Efendi, Avukat Mustafa, Zeynep Hanım...

Dün gece Yüzbaşı Hakan, askerlere tatbikat yaptırdı.

8. Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar.

Gofret, Çomar, Zeytin, Karabaş, Sarıkız...

Yabancı birinin kendisine yaklaştığını gören Çakır havlamaya başladı.

9. Akrabalık bildiren sözcükler büyük harfle başlamaz.

Burcu abla, Nesrin teyze, Nilgün hala...

Osman dayım bugün bize gelecekti.

10. Akrabalık bildiren sözcükler başa geldiğinde veya lakap yerine kullanıldığında büyük harfle başlar.

Nene Hatun, Müslüm Baba, Susuz Dede...
Bugün Susuz Dede'yi ziyarete gittik.

11. Hitap kelimeleri büyük harfle başlar.

Sevgili Öğrenciler, Değerli Kardeşim...

12. Saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler büyük harfle başlar.

Sayın Bakan, Değerli Öğretmenim...

13. Cümle içinde özel adın yerine kullanılan makam veya unvan sözleri büyük harfle başlar.

Uzak Doğu'dan gelen heyeti Vali, makamında kabul etti.

14. Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar.

Türk, Alman, İngiliz, Özbek...

Beni Türk hekimlerine emanet ediniz. (M.Kemal Atatürk)

15. Dil ve Lehçe adları büyük harfle başlar.

Türkçe, Almanca, İngilizce...

Her cumartesi İngilizce kursuna gidiyorum.

16. Devlet adları büyük harfle başlar.

Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan, Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan...

Bu yıl ülkemize en çok turist Almanya'dan gelmiş.

17. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözcükler büyük harfle başlar.

Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Musevi; Budizm, Budist; Hanefilik, Hanefi...

Ünlü bir manken, evlendikten sonra din değiştirerek Hristiyan oldu.

18. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar.

Tanrı, Allah, İlah, Cebrael, Zeus, Kibele...

İslam'a göre peygamberlere vahiy getirmek, Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmekle vazifeli melek Cebrael'dir.

NOT: "Tanrı, Allah, İlah" sözleri özel ad olarak kullanılmadıklarında küçük harfle başlar.

Eski Yunan tanrıları, müzik dünyasının ilahı.

19. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar.

Mars, Dünya, Güneş, Halley...

Güneş'in Dünya'ya uzaklığı 152.600.000 km'dir.

NOT: Dünya, güneş, ay sözcükleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.

Güneş doğmaz oldu dünyama.

20. Yer adları (kıta, bölge, il, ilçe, köy, semt vb.) büyük harfle başlar.

Asya, İç Anadolu, Konya, Bahçelievler...

Avrupa kıtası bir yarımada şeklindedir.

NOT2: Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen "mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak" kelimeleri büyük harfle başlar.

Atatürk Bulvarı, Cumhuriyet Mahallesi, Kazım Karabekir Caddesi...

NOT1: Yer-yön bildiren (doğu, batı, güney, kuzey, orta...) sözcükler, tek başına ya da özel isimden sonra kullanıldıklarında küçük harfle, özel isimden önce kullanıldıklarında büyük harfle başlar.

Siz Doğu Anadolu'yu gördünüz mü?

Anadolu'nun doğusuna yılın ilk karı düştü.

NOT3: Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar.

Konya ili, Etimesgut ilçesi, Uzungöl beldesi, Darıca köyü...

21. Yer adlarında ilk addan sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci adlar büyük harfle başlar.

Ağrı Dağı, Çoruh Nehri, İstanbul Boğazı, Süveyş Kanalı, Avrupa Yakası, Van Gölü...

22. Saray, köşk, han, kale, köprü, kule, amt vb." yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar.

İshakpaşa Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Ankara Kalesi, Galata Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Zafer Abidesi...

Galata Köprüsü bir hafta boyunca trafiğe kapatılmış.

23. Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğunda, yer adının ilk harfi büyük yazılır.

» Hisar'dan, Boğaz'dan, Köşk'e...

» Boğaz'ı seyretmenin keyfi bir başkadır.

24. Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her sözcüğü büyük harfle başlar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane, Çocuk Esirgeme Kurumu, Atatürk Orman Çiftliği, Çankaya Lisesi, Mavi Köşe Bakkaliesesi, Yeşilay Derneği, Emek İnşaat, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü...

Yapılan ihaleyi Yeşil İnşaat kazandı.

25. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

Medeni Kanun, Türk Bayrağı Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği...

26. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, beste vb.) her sözcüğü büyük harfle başlar.

Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Sinekli Bakkal, Varlık, Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Zaman, Kaplumbağa Terbiyecisi, Leyla ile Mecnun, Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı...

Törende Onuncu Yıl Marşı da okundu

NOT1: Özel ada dâhil olmayan "gazete, dergi, tablo vb." sözcükler büyük harfle başlamaz.

Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu

NOT2: Kitap, makale, tiyatro eseri, kurum adı vb. özel adlarda yer alan kelimelerin ilk harfleri büyük yazıldığında "ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de" sözleriyle "m, mi, mu, mü" soru eki küçük harfle yazılır. Özel adın tamamı büyük yazıldıdaysa bu sözler ve ekler büyük harfle yazılır.

Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı...

TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI, SAVAŞ VE BARIŞ...

27. Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.

İlk Çağ, Yükselme Devri, Millî Edebiyat Dönemi...

28. Ulusal, resmî ve dinî bayramlarla anma ve kutlama günlerinin adları büyük harfle başlar.

Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, Ramazan Bayramı, Nevruz Bayramı, Miraç Kandili, Anneler Günü, 14 Mart Tıp Bayramı, Hıdırellez...

29. Kurultay, bilgi şöleni, çalıştay, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelimenin ilk harfi büyük yazılır.

Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Kitle İletişim Araçlarında Türkçenin Kullanımı Bilgi Şöleni...

30. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar.

Türklük, Türkçe, İstanbullu, Avrupalılaşmak...

Gezi boyunca Erzurumlu bir arkadaşımız bize eşlik etti.

NOT1: Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz.

hicaz (Türk müziğinde bir makam), donkişotluk (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma)...

NOT2: Para birimleri büyük harfle başlamaz.

avro, dinar, dolar, lira, kuruş, lîret...

NOT3: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

Arkadaşımın konuşurken birden o geldi.

31. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar.

29 Mayıs 1453 Salı günü, 29 Ekim 1923, 28 Aralık...

LGS 8 Haziran'da yapılacaktır.

NOT: Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları büyük harfle başlamaz.

LGS haziranda yapılacaktır.

Yangın çıkışı levhası

32. Kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıktaki kelimelerin tamamı, alt başlıktaki kelimelerin ise yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılır.

Kitap, dergi vb.nde bulunan resim, çizelge, tablo vb.nin altında yer alan açıklayıcı yazılar büyük harfle başlar. Açıklayıcı yazı, cümle niteliğinde değilse sonuna nokta konmaz.

33. Tabela, levha ve levha niteliğindeki yazılarda geçen kelimeler büyük harfle başlar.

Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Otobüs Durağı, Şehirler Arası Telefon, 3. Kat, 4. Sınıf, 1. Blok...

2. SAYILARIN YAZIMI

1. Sayılar metin içerisinde yazıyla yazılır.

Üç ay sonra İzmir'e gideceğim.

Bu gelenek bin yıldır sürüyor.

2. Saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır.

Bugün okula saat 11.00'de gideceğiz.

Manavdan 5 kg soğan aldık.

NOT: Saat ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir.

Saat dokuzu beş geçse...

3. Birden fazla sözcükten oluşan sayılar ayrı yazılır.

üç yüz altmış beş, bin iki yüz elli...

Bir yıl üç yüz altmış beş gündür.

4. Para ile ilgili işlemler ve senet, çek vb. ticarî belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır.

Buradaki amaç belgenin üzerinde sonradan değişiklik veya ekleme yapilamasını önlemektir.

» 675,53 (altıyüzyetmişbeşTL, otuzbeşKr)

NOT3: Romen rakamları tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında, maddelerin sıralandırılmasında kullanılır.

6. Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen "bin, milyon, milyar ve trilyon" sözleri harfle yazılabilir.

1 milyar 500 milyon kişi, 3 bin 255 kalem...

Türkiye'nin nüfusu 2012 yılı sonunda 75 milyon 627 bin 384 kişiye ulaştı.

7. Sayılarda kesirler virgülle ayrılır.

4,56; 15,2

8. Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır.

15., 56., XX.; 15'inci, 56'ncı

NOT1: Sıra sayıları ekle gösterildiklerinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır, ayrıca nokta konmaz.

8'inci (yanlış) 8'inci (doğru), 2'nci (yanlış) 2'nci (doğru)

NOT2: Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir.

8'er (yanlış) sekizer (doğru), 2'şer (yanlış) ikişer (doğru)

5. Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur.

4.567, 328.197, 49.750.812, 4.250.310.500...

Türkiye'nin nüfusu 2012 yılı sonunda 75.627.384 kişiye ulaştı.

A. BİTİŞİK YAZILAN BİRLEŞİK KELİMELER

3. BİRLEŞİK KELİMELERİN YAZIMI

1. Ses düşmesine uğrayan bileşik sözcükler bitişik yazılır.

cumartesi (cuma ertesi), nasıl (ne asıl), niçin (ne için), kaynana (kayın ana), birbiri (biri biri)...

2. "Et-" ve "ol-" yardımcı eylemleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan bileşik sözcükler bitişik yazılır.

kaybolmak (kayıp olmak), hissetmek (his etmek), emretmek (emir etmek), halletmek (hal etmek)...
Bütün gün kendinden bahsetti.

3. Sözcüklerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğradığında bu tür bileşik sözcükler bitişik yazılır.

altınbaş (kavun), çakırkanat (ördek), karagöz (balık), yalıçapkını (kuş), kedigözü (lamba), aslanagzı (çiçek), kargaburnu (alet), tavukgöğsü (tatlı), narçiçeği (renk), camgöbeği (renk), alinazik (yemek), kavuniçi (renk)...

Üzerine narçiçeği bir gömlek giymişti.

4. "-a, -e, -ı, -i, -u, -ü" zarf-fiil ekleriyle "bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek, görmek, yazmak" eylemleriyle yapılan fiiller bitişik yazılır.

yapabilmek, uyuyakalmak, gelivermek, düşmeyegör, alabildiğine, gidedurmak, düşeyazmak, süregelmek...

Senin için bütün zorluklara katlanabilirim.

5. İkinci kelimesi "-an / -en, -r / -ar / -er / -ır / -ir, -maz / -mez, -mış / -miş" sıfat-fiil eklerini alarak kalıplaşan bileşik sözcükler bitişik yazılır.

ağaçkakan, dalgakıran, gökdelen, hacıyatmaz, çokbilmiş, yurtsever, külyutmaz, hayırsever...
Boğazın kıyısına yapılan gökdelenler, Boğaz'ın silüetini bozuyor.

6. Bir veya iki ögesi çekimli fiil olan bileşik kelimeler bitişik yazılır.

külbastı, şıpsevdi, biçerdöver, çitkırıldım, imambayıldı, dedikodu, yanardöner...
Hasat mevsimi gelince biçerdöverler çalışmaya başlar.

7. Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış bileşik kelimeler bitişik yazılır.

alaşağı, ateşkes, yapboz, rastgele, çekyat, kapkaç, sıkboğaz...
İri yarı adamı bir hamleyle alaşağı etti.

8. İki veya daha çok sözcükten oluşmuş Türkçe yer adları bitişik yazılır.

Çanakkale, Pınarbaşı, Kabataş...

9. Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. sözcüklerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz ad tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır.

Akşehir, Eskişehir, Taşlıçay, Elmadağ, Batıkent, Akdeniz, Yeşilırmak...

10. Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

Kemalpaşa, Bayrampaşa...

11. Ara yönleri belirten sözcükler bitişik yazılır.

kuzeybatı, güneydoğu...

12. Somut olarak yer bildirmeyen “alt, üst, üzeri” sözlerinin sona getirilmesiyle oluşan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı, akşamüzeri, suçüstü...

Hırsız, akşamüstü suçüstü yakalanarak gözaltına alındı.

13. Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan sözcükler de vardır.

Baş sözcüğüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: başbakan, başkomutan, başöğretmen, başyazar

Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki “başı” sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: aşçıbaşı, binbaşı

“oğlu, kızı” sözleri: eloğlu, çapanoğlu, elkızı

Ağa, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler: ağabey, hanımefendi

“Biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, bir-çok, birçoğu, hiçbir, hiçbirini, herhangi” belirsizlik sıfatları ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

14. Ev sözcüğüyle kurulan bileşik sözcükler bitişik yazılır.

aşevi, bakımevi, doğumevi, gözlemevi, orduevi, huzurevi, öğretmenevi...

15. Eczahane” sözcüğü yaygın kullanım sebebiyle “eczane” biçiminde yazılır.

Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

dershane, beyanname, haramzade...

NOT: “Eczahane, hastahane, pastahane, postahane” sözleri kullanımdaki yaygınlık dolayısıyla “eczane, hastane, pastane, postane” biçiminde yazılmaktadır.

B. AYRI YAZILAN BİRLEŞİK KELİMELE

1. “Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak” yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır.

alt etmek, arz etmek, azat etmek, dans etmek, kul olmak, not etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, yok olmak...

2. Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar: köpek balığı, uğur böceği, bal arısı, Ankara keçisi, yaban ördeği

Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar: çörek otu, lavanta çiçeği, kuş üzümü, yer elması, mantar ağacı

Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: lüle taşı, Oltu taşı, duvar saati, el sabunu, İngiliz anahtarı, toplu iğne, alt geçit

Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: açık öğretim, Ay tutulması, iş birliği

Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: tulum peyniri, İzmir köftesi, çiğ köfte, kuru yemiş

Zamanla ilgili birleşik kelimeler: bağ bozumu, gece yarısı, gün or-tası, hafta başı, hafta sonu

Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: dil bilgisi, gök bilimi

3. “-r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en” sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır.

» bakar kör, çalar saat, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, çıkmaz sokak, görünmez kaza, tükenmez kalem, uçan daire...

4. » “Renk” sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır.

gümüş rengi, portakal rengi, ateş kırmızısı, boncuk mavisi, limon sarısı...

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,

Etteklerinde güneş rengi bir yağın yaprak,

Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak...

(Ahmet Haşim)

5. Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır.

açık mavi, açık yeşil, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil...

6. Yer adlarında kullanılan “batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak” kelimeleri ayrı yazılır.

Batı Trakya, Doğu Anadolu, Güney Kutbu, Kuzey Amerika, Güneydoğu Anadolu, Aşağı Ayrancı, Orta Asya, İç Anadolu, Yakın Doğu, Uzak Doğu...

Türklerin ana yurdu Orta Asya’dır.

7. Kişi adlarından oluşmuş “mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb.” yer ve kuruluş adlarında, sondaki unvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır.

Yunus Emre Mahallesi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, Fevzi Çakmak Sokağı, Koca Mustafaapaşa, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sütçü İmam Üniversitesi...

8. “Dış, iç, sıra” sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

çağ dışı, sıra dışı, yasa dışı, ceviz içi, hafta içi, yurt içi, akli sıra, ardı sıra, peşi sıra, yanı sıra...

9. İyi dilek, karşılama ve uğurlama sözleri ayrı yazılır.

hoşça kal, sağ ol, hoş geldin, güle güle, Allah’a ısmarladık, hoş bulduk...

NOT: “Günaydın, başsağlığı” sözleri istisnadır.

10. “Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift” sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

» alt yazı, üst kat, ana bilim dalı, ön söz, ön yargı, art niyet, arka plan, yan etki, karşı görüş, iç savaş, dış hat, orta oyunu, sağ açık, sağ bek, peşin

4. KISALTMALARIN YAZIMI

1. Özel isimlerin kısaltması büyük harfle başlar ve sonuna nokta konur.

Alb. (albay), Prof. (profesör), Cad. (cadde)...

NOT: Noktalı kısaltmalara ek getirilecekse kelimenin okunuşu esas alınır. Ek, noktanın yanına yazılır.

Alb.dan, Prof.ün, yy.ın...

2. Birkaç sözcükten oluşan kurum, kuruluş adları, her sözcüğünün ilk harfi alınarak kısaltılır ve her harf büyük yazılır. Ayrıca bu kısaltmalar arasına nokta konmaz.

TRT, PTT, DSİ, TEK (doğru)

T.R.T., P.T.T., D.S.İ., T.E.K. (yanlış)

3. Birkaç sözcükten oluşan kurum ve kuruluş adlarının kısaltmaları, kullanılan harflere göre okunur. Kısaltmaya ek getirildiğinde ek, kısaltmanın okunuşuna göre, kesme işareti ile ayrılarak yazılır.

TDK -Te De Ke şeklinde okunur.-

“TDK’da çalışıyorum.” ifadesi yanlıştır.

“TDK’de çalışıyorum.” ifadesi doğrudur.

4. Bazı kısaltmalar küçük harfle yazılır ve kendilerinden sonra nokta konmaz.

m (metre), l (litre), g (gram)...

5. Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde sözcüğün okunuşu; büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır.

TRT’den (yanlış) TRT’den (doğru)

THY’den (yanlış) THY’den (doğru)

kg’dan (yanlış) kg’dan (doğru)

5. BAZI KELİME VE EKLERİN YAZIMI

1. “DE / DA” BAĞLACININ YAZIMI

Bağlaç olan “da, de” ayrı yazılır. Kendisinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar. Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında bozulma olmaz.

Durumu ona da bildirdi.

Kardeşi de gelecekti.

NOT 1: “Ya” sözüyle birlikte kullanılan da mutlaka ayrı yazılır.

O ya da sen, biriniz benimle gelin.

NOT2: Ayrı yazılan “da, de” hiçbir zaman “ta, te” biçiminde yazılmaz. “Da, de” bağlacını kendisinden önceki sözcükten kesme ile ayırmak da yanlıştır.

Ayrılsak ta beraberiz bundan sonra. (yanlış)

Ayrılsak da beraberiz bundan sonra. (doğru) Orhan’da geldi. (yanlış) - Orhan da geldi. (doğru)

NOT3 : “Da, de” bağlacının bulunma durum eki olan “-da, -de, -ta, -te” ile hiçbir ilgisi yoktur. Bulunma durum eki getirildiği sözcüğe bitişik yazılır. Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamında bozulma olur.

Eşyaları arabada unutmuş.

Timsahlar, karada ve suda yaşar.

2. Kİ” BAĞLACININ YAZIMI

Bağlaç olan “ki” ayrı yazılır. Cümleden çıkarıldığında cümlede bozulma olmaz.

Böyle de olmaz ki!

Erken çıkalım ki yemeğe yetişelim.

NOT: “Ki” bağlacı birkaç örnekte kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır. Bunları SOMBaHÇeMİ olarak kodlayabiliriz:

Sanki - Oysaki - Mademki - Belki -a- Halbuki - Çünkü -e- Meğerki - İllaki

NOT: ki’nin olduğu kelimenin arkasına bir -ler, -lar ekleriz. Eğer kelimenin anlamı bozulmazsa bu ek olan -ki’dir ve bitişik yazılır. Eğer kelimenin anlamı bozulursa bu bağlaç olan ki’dir ve ayrı yazılır.

3. "Mİ" SORU EKİNİN YAZIMI

Soru eki olan "mi" ayrı yazılır ve kendisinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar.

Bana da pasta kaldı mı?
Arkadaşlığımız bitti mi?

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu ekle bitişik olarak yazılır.

Bugün sinemaya gidebilir miyim?
Bana yardım eder misin?

Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır.

İlginç mi ilginç bir kitap.
Gece oldu mu eve girerim.

4. "NE... NE..." BAĞLACININ YAZIMI

Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerin yüklemi olumlu olmalıdır.

Ne Almanya'da ne Fransa'da aradığı ilacı bulamadı. (yanlış)
Ne Almanya'da ne Fransa'da aradığı ilacı bulabildi. (doğru)

5. PEKİŞTİRMELERİN YAZIMI

İlk hecenin sonuna "m,p,r,s" seslerinden birinin getirilmesiyle yapılan pekiştirmeler daima bitişik yazılır.

masmavi, tertemiz, apaçık, yemyeşil...
Kimi kuralsız pekiştirmeler de bitişik yazılır.
paramparça, güpegündüz, sırlıklam...

Sözcüğün ilk hecesinden özel olarak oluşturulan ikileme biçimindeki pekiştirmeler ayrı yazılır.

bas bas bağırarak, ter ter tepinmek, kasım kasım kasılmak...

6. İKİLEMELERİN YAZIMI

İkilemeler ayrı yazılır.

Oynaya oynaya gelin çocuklar.
Onunla baş başa görüşmelisiniz.

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin arasına herhangi bir noktalama işareti konulmaz.

Aşağı - yukarı üç senedir çalışıyorum. (yanlış)
Olanları bana tek, tek anlatmalısın. (yanlış)

Sözcüğün ilk sesi yerine "m" sesi getirilerek yapılan ikilemeler daima ayrı yazılır.

Burada kitap mitap yok. Bizde akıl makıl kalmadı.

ANLATIM BOZUKLUKLARI

1-GEREKSİZ SÖZCÜK VE EK KULLANIMI:

İyi bir cümlede yeterli sayıda sözcük kullanılır. Başka bir deyişle gereksiz sözcüklere yer verilmez. Çünkü gereksiz sözcük kullanımı cümlenin duruluğunu bozar ve anlatım bozukluğu yaratır.

Bu anlatım bozukluğu şu şekillerde olabilir:

Eş ve Yakın Anımlı Sözcüklerin Aynı Cümle İçinde Kullanılması:

- * Atatürk'ün yaptığı yenilikçi devrimler, sosyal ve siyasal yaşamımızı kökünden değiştirmiştir. (Atatürk'ün yaptığı devrimler, sosyal ve siyasal yaşamımızı kökünden değiştirmiştir.)
- * Yatmadan önce dişlerini fırçalamayı unutma. (Yatmadan dişlerini fırçalamayı unutma.)
- * Giyimlerinde, konuşmalarında ve davransı biçimlerinde bir gariplik yoktu. (Giyimlerinde, konuşmalarında ve davranışlarında bir gariplik yoktu.)

Gereksiz Ek Kullanımı:

- * İhaleye birçok yerli ve yabancı firmalar katılmıştı. (İhaleye birçok yerli ve yabancı firma katılmıştı.)
- * Bu beste **si** onun en tanınmış eseridir. (Bu beste onun en tanınmış eseridir.)
- * Babamın başı ağrıdığı anda aspirin içerde.

Yardımcı Eylemlerin Gereksiz Kullanılması:

"Et, ol" yardımcı eylemlerinin yerini ad ve ad soylu sözcüklere gelen herhangi bir yapım eki tutuyorsa, ya da bunlar cümleden çıkarıldığında, bir anlam değişimi veya daralması olmuyorsa, yardımcı eylemlerin kullanılması gereksizdir.

- * Kendine iyi bakmadığı için sık sık hasta oluyor. (Kendine iyi bakmadığı için sık sık **hastalanıyor**.)
- * Doktorun bütün hastalarını iyi ettiğini duydum. (Doktorun bütün hastalarını **iyileştirdiğini** duydum.)
- * Bu işin en kısa sürede biteceğini umut ediyordum. (Bu işin en kısa sürede biteceğini **umuyorum**.)

2-YANLIŞ ANLAMDA KULLANILAN SÖZCÜKLER:

Kimi sözcükler aynı kökten türediği için yazılış ve okunuş olarak birbirine benzer; ancak bunların anlamları farklıdır. Bu sözcükler karıştırılıp birbirinin yerine kullanılırsa, anlatım bozukluğu ortaya çıkar. Ayrıca kimi durumlarda cümlenin anlamıyla, o cümlenin içinde yer alan bir sözcük anlamaca uyuşmaz, çelişir. Sözcük yanlış anlamda kullanıldığı için de anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

- * Güzelliğinin farkında olduğunu belirten davranışlar sergiliyordu.
 - * Bu kadar çekimsiz olmana gerek yok; aralarına katıl, girişken ol.
 - * Kimi uyarıcı ilaçlar, sporculara yarardan çok zarar sağlamaktadır.

3-YANLIŞ YERDE KULLANILAN SÖZCÜKLER:

Bir cümlede her sözcüğün yerli yerinde, başka bir deyişle her sözcüğün kullanılması gereken yerde olması gerekir. Cümle içindeki bir tek sözcüğün bile yerini değiştirmek farklı anlamlar, farklı yorumlar ve yargılar oluşturur. Kimi zaman da mantıksal tutarsızlıklara yol açar.

* Ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış ülkemizin belli bölgelerine kalkınmada öncelik tanınacak.

Ülkemizin ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış belli bölgelerine kalkınmada öncelik tanınacak.

* Ankara'da Kızılay'ın yapılan yeni binası görkemli olacak.

Kızılay'ın Ankara'da yapılan yeni binası görkemli olacak.

* Okulu bitirince doktor olarak doğduğu kasabada çalışmaya başladı.

Okulu bitirince doğduğu kasabada doktor olarak çalışmaya başladı.

4-ANLAMCA ÇELİŞEN SÖZCÜKLER:

Anlamca, cümlenin yargısıyla uyuşmayan, cümlede iletilen yargıyla çelişen ya da karşıtlık yaratan sözlerin bir arada kullanılması önemli bir anlatım kusurudur. Cümlenin anlamında çelişki, genellikle "kesinlik" ve "olabilirlik" anlamı taşıyan sözlerin bir arada kullanılmasından kaynaklanır.

* Kapının önünde **tamı tamına** üç beş nöbetçi vardı.

(Kapının önünde **üç beş** nöbetçi vardı.)

* **Eminim ki** bunca gürültü patırtı en çok onu üzmüş olsa gerek.

(Bunca gürültü patırtı en çok onu üzmüş **olsa gerek**.)

* Kuşkusuz bütün çalışmalarının ödülünü sonunda **belki** alacaksınız.

(**Kuşkusuz** bütün çalışmalarının ödülünü sonunda alacaksınız.)

5-MANTISAL TUTARSIZLIK:

Mantıksal hataları ve tutarsızlıkları içeren cümleler, dil bilgisi kurallarına uygun olsalar bile anlamı ve yargıyı eksiksiz iletmezler. Bu tür yanlışlar genellikle dikkatsizlik sonucu ortaya çıkar.

* Önümüzdeki haftanın önemli programlarından bazılarını sizlere **hatırlatmaya** çalıştık.

(Önümüzdeki haftanın önemli programlarından bazılarını sizlere **tanıtmaya** çalıştık.)

* Önlem alınmazsa bu hastalık **ölüme**, hatta **kısmi felce** neden olabilir.

(Önlem alınmazsa bu hastalık **kısmi felce**, hatta **ölüme** neden olabilir.)

* Son turda atlet, **arkasındaki** yarışçısı bir hamlede geçti.

(Son turda atlet, **önündeki** yarışçısı bir hamlede geçti.)

6-DEYİM VE ATASÖZÜ YANLIŞLARI:

Deyim ve atasözleriyle ilgili iki tür yanlışlık yapılabilir:

- * Deyimler ve atasözleri, kalıplaşmış söz gruplarıdır. Bu kalıpların bozulması ve bir sözün yerine eş anlamlısının getirilmesi anlatım bozukluğu yaratır.
- * Bir deyimden ilettiği anlamla, cümlenin taşıdığı anlam arasında bir uyumsuzluğun olması anlatım bozukluğuna neden olur.

* Bir koyundan iki deri çıkmaz. (Bir koyundan iki post çıkmaz.)

* Haydi bakalım seç pirincin taşını. (Haydi bakalım ayıkla pirincin taşını.)

* Tüm itirazlara göz yummuştu. (Tüm itirazlara kulak tıkamıştı.)

ADNAN BARAN ÖNER